

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

INDRĖ TALALAJEVIENĖ
SOCIALINIS DARBAS

**GLOBOJE UŽAUGUSIŲ MOTERŲ MOTINYSTĖS PATIRČIŲ
NARATYVAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: DR. Daiva Kristina Kuzmickaitė

Vilnius, 2026

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	3
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS	5
ĮVADAS	7
1. MOTINYSTĖ ŠIANDIENOS VISUOMENĖJE: TARP IDEALO IR TIKROVĖS.....	9
1.1. Motinystės samprata ir apibrėžtis visuomenėje	9
1.2. Ekonominiai, socialiniai ir asmeniniai motinystės iššūkiai	12
1.3. Motinystės ištakos globos patirtyje.....	15
2. MOTINYSTĖ SOCIALINĖS POLITIKOS (SOCIALINIŲ PASLAUGŲ) SISTEMOJE	20
2.1. Motinystė kaip socialinės politikos objektas	20
2.2. Globos patirtį turinčios motinos socialinių paslaugų sistemoje.....	23
3. GLOBOS NAMUOSE AR PAS GLOBĖJUS UŽAUGUSIŲ MAMŲ PATIRČIŲ NARATYVŲ TYRIMAS	28
3.1. Tyrimo metodologija	28
3.2. Tyrimo rezultatų analizė	33
3.3. Diskusija	51
IŠVADOS.....	54
REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪRA	57
SANTRAUKA.....	60
SUMMARY.....	62
PRIEDAI	64
AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA	65

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Patriarchalinės motinystės ideologijos prielaidos.....	10
2 lentelė. Globos institucijose ir pas globėjus augusių mamų patirčių palyginimas	18
3 lentelė. Tyrimo dalyvių patirčių ir sociodemografinė charakteristika.....	29
4 lentelė. Interviu klausimyno struktūra ir pagrindimas.....	30
5 lentelė. Tyrimo vykdymo etapai.....	30
6 lentelė. Vaikystės patirtys, išgyvenimai ir emocinis fonas augant globos sistemoje.	34
7 lentelė. Institucinės patirties emocinio ir socialinio lauko analizė	36
8 lentelė. Savarankiško gyvenimo pradžios iššūkiai ir išlikimo strategijos.....	38
9 lentelė. Pradinis santykis su motinystės idėja ir išgyvenamos baimės	41
10 lentelė. Motinystės modelių konstravimo trajektorijos po institucinės patirties	45
11 lentelė. Atsparumo mechanizmai ir autentiškas socialinės pagalbos poreikis	47
12 lentelė. Identifikuoti socialinės pagalbos poreikiai buvusioms globotinėms.....	49

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Motinystės sampratos dekonstrukcija.....	11
2 pav. Institucinės patirties nulemtos motinystės trajektorijos	14
3 pav. Buvusių globotinių motinystę formuojantys lygmenys	17
4 pav. Valstybės socialinės politikos modeliai motinystės atžvilgiu.....	22
5 pav. Institucinės pagalbos modeliai motinoms su globos patirtimi	26
6 pav. Motinystės auklėjimo strategijų konstravimas po institucinės patirties.....	44

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Atsparumas (angl. *resilience*) – asmens psichologinis gebėjimas sėkmingai prisitaikyti, atsigauti ir pozityviai funkcionuoti po patirtų sunkių vaikystės traumų, streso, institucinio apleistumo ar socialinės atskirties.

Deinstitucionalizacija – sisteminė vaiko teisių ir socialinės apsaugos politikos pertvarka, kuria siekiama atsisakyti institucinės globos (didelių vaikų namų) ir pereiti prie paslaugų teikimo bendruomenėje bei vaiko priežiūros globėjų šeimose.

Institucinė globa – vaiko priežiūros, auklėjimo ir gyvenimo forma, kai vaikas, netekęs biologinių tėvų globos, auga valstybinėje ar nevyriausybiniėje institucijoje (vaikų globos namuose), kurioje priežiūrą užtikrina besikeičiantis įstaigos personalas.

Investuojančioji motinystė (angl. *invested mothering*) – šiuolaikinis motinystės modelis (pagal A. Ponce), kuomet moteriai tenka dviguba našta: ji ne tik atlieka pirminės emocinės globėjos vaidmenį, bet ir tampa pagrindine šeimos finansine aprūpintoja.

Nematoma našta (angl. *invisible burden*) – koncepcija (pagal S. Jackson ir C. Cameron), apibūdinanti išankstinę socialinę stigmą ir institucinį nepasitikėjimą, kurį dėl savo praeities nuolat patiria buvę globos įstaigų auklėtiniai, ypač perėję į suaugusiųjų pasaulį ir tapę tėvais.

Neutralizuota moteris (angl. *neutered mother*) – koncepcija (pagal M. A. Fineman), apibūdinanti sisteminę nelygybę, kai valstybė nevertina ir tiesiogiai neremia moters atliekamo gyvybę palaikančio globos darbo, o motinystės palaikymą sieja tik su tradiciniu, santuokiniu ryšiu pagrįstu šeimos modeliu.

Patriarchalinė motinystė – ideologinis konstruktas (pagal A. O'Reilly), pagrįstas biologiniu determinizmu, teigiantis, kad motinystė yra prigimtinis instinktas, reikalaujantis iš moters besąlygiško pasiaukojimo ir uždantis ją išskirtinai privačioje namų erdvėje.

Prieraišumo teorija – psichologijos teorija (J. Bowlby, M. Ainsworth), teigianti, kad ankstyvieji vaiko emociniai ryšiai su pagrindiniais globėjais suformuoja vidinius modelius, nulemiančius asmens savivertę ir jo gebėjimą kurti stabilius bei saugius ryšius ateityje (taip pat ir su savo pačios vaikais).

Santykiu grįstas socialinis darbas (angl. *relationship-based social work*) – socialinio darbo praktikos modelis, orientuotas ne į biurokratinę kontrolę ir standartizuotą vertinimą, o į ilgalaikio, empatiško, nesmerkiančio ir lygiaverčio pasitikėjimu grįsto santykio su klientu kūrimą.

Savitėvystė arba atkuriamoji tėvystė (angl. *re-parenting*) – sąmoningas psichologinis gijimo procesas, kai asmuo, pats patyręs vaikystės traumų ar emocinį apleistumą, augindamas savo vaikus kuria jiems saugią, priimančią aplinką ir per šį procesą terapiškai atstato savo paties pažeistą tapatybę.

Skurdo suvokimu grįstas socialinis darbas (angl. *poverty-aware social work*) – socialinės politikos ir darbo paradigma (pagal M. Krumer-Nevo), kurioje skurdas ar socialinė atskirtis traktuojami ne kaip asmeninė kliento nesėkmė, o kaip sisteminės nelygybės pasekmė, atpažįstant kliento atsparumą ir orientuojantis į institucinių barjerų griovimą.

Iš kartos į kartą perduodama trauma – emocinių ar psichologinių traumų pasekmių, nesaugaus prieraišumo, gynybinių reakcijų bei ydingų auklėjimo modelių perdavimas iš vienos kartos (tėvų / globėjų) kitai kartai (vaikams).

IVADAS

Darbo aktualumas. Šiuolaikinėje visuomenėje motinystė dažniausiai vertinama per griežtai normuotus, kultūriškai sukonstruotus standartus, reikalaujančius iš moters visiško atsidavimo ir gebėjimo meistriškai derinti asmeninius bei šeimos poreikius. Nors feministinės ir socialinės politikos studijos (Ponce, 2024; Glenn, 1994) vis aktyviau dekonstruoja šį idealizuotą modelį, atskleidamos realius ekonominius ir emocinius motinų iššūkius, moksliniame diskurse vis dar trūksta dėmesio pažeidžiamiausioms grupėms. Viena iš tokių grupių – moterys, kurios pačios užaugo institucinėje globoje ar pas globėjus. Jų patirtis yra išskirtinė, nes joms tenka konstruoti savo motinystę be harmoningo biologinės šeimos pamato, neretai susiduriant su stipria socialine stigmatizacija.

Iki šiol mokslinėje literatūroje buvę globos įstaigų auklėtiniai dažniausiai nagrinėjami per rizikos, traumos perdavimo iš kartos į kartą ir socialinės atskirties prizmę. Remiantis prieraišumo teorijos ir raidos psichologijos tyrimais (Kliwer-Neumann ir kt., 2023; Bleich ir kt., 2024), vaikystėje išgyventas emocinis nesaugumas ir nuolatinė globėjų kaita palieka gilius pėdsakus asmenybės formavimuisi. Tapusios mamomis, tokios moterys neretai patiria padidintą nerimą, nepasitikėjimą savo jėgomis ir susiduria su sunkumais atliepiant vaiko emocinius poreikius.

Greta vidinių psichologinių išbandymų, šioms moterims tenka įveikti ir išskirtines institucines kliūtis. Lietuvos mokslininkų (pavyzdžiui, R. Motiečienės ir R. Naujanienės, 2011; D. Gapšytės ir D. Snieškienės, 2011) tyrimai rodo, kad mūsų šalies socialinių paslaugų sistema vis dar pernelyg dažnai remiasi baudžiamuoju, o ne asmenį įgalinančiu požiūriu. Tai patvirtina ir užsienio autoriai. M. Krumer-Nevo (2020) bei kitų socialinės politikos kritikų (Parton, 2020) teigimu, buvusioms globotinėms užkraunama dviguba našta. Jos atsiduria po nuolatiniu tarnybų didinamuoju stiklu, o vien augimo globos įstaigoje faktas iš anksto vertinamas kaip rizikos veiksnys. Dėl tokio išankstinio nepasitikėjimo ir nenuoseklaus paslaugų teikimo šioms mamoms tampa be galo sunku sulaukti reikiamos, lygiaverčiu ryšiu pagrįstos pagalbos.

Vis dėlto pastaruoju metu socialiniuose moksluose ryškėja esminis požiūrio lūžis. Užuoat ieškojus vien klaidų ar trūkumų, vis dažniau atsigręžiama į asmens atsparumą (angl. *resilience*) bei savitėvystę (angl. *re-parenting*), kuri atsiskleidžia per motinystės patirtį. Būtent čia išryškėja asmeninio pasakojimo – naratyvo – galia. Dalijimasis savo istorija nėra tik tyrimo įrankis. Tai drauge ir saugi erdvė. Joje moterys gali sujungti padrikus vaikystės ir motinystės išgyvenimus į vieną visumą, suteikti jiems prasmę ir iš naujo sukurti savo tapatybę. Dėl šios priežasties magistro darbo tema yra itin aktuali. Klausantis autentiškų moterų istorijų, siekiama suprasti ne vien jų patiriamus sunkumus, bet ir unikalius gijimo būdus. Šis tyrimas suteikia retą progą išgirsti pačių mamų balsus. O supratęs, kaip po gyvenimo

institucijose keičiasi jų savivoka, atsiveria galimybė kurti kur kas jautresnę bei realiai palaikančią socialinio darbo praktiką.

Darbo problema: Kaip augimas ne biologinėje šeimoje (institucijoje ar pas globėjus) formuoja moters savivoką ir jos tėvystės įgūdžius? Su kokiais vidiniais (psichologiniais) bei išoriniais (sisteminiais, socialinės politikos) išbandymais susiduria šios mamos, stengdamosi atliepti savo vaikų poreikius? Kaip jos konstruoja savo motinystės naratyvą ir kuria asmeninį atsparumą dažnai stigmatizuojančioje aplinkoje?

Darbo objektas – mamų, užaugusių globos namuose ar pas globėjus, motinystės patirtys.

Darbo tikslas – ištirti, kaip globos sistemoje užaugusių moterų vaikystės patirtys formuoja jų motinystės suvokimą, kylančius iššūkius ir asmeninio atsparumo mechanizmus.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti motinystės sampratą, išryškinant istorinius, kultūrinius lūkesčius bei dekonstruojant biologinio determinizmo problematiką;
2. Išanalizuoti socialinius, ekonominius bei institucinius iššūkius, su kuriais susiduria motinos, turinčios globos patirtį;
3. Empiriškai išnagrinėti šių moterų savarankiško gyvenimo ir motinystės patirčių naratyvus, identifikuojant jų atsparumo praktikas ir socialinio palaikymo poreikį.

Darbo metodai:

- *Teorinė analizė:* Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros, socialinės politikos dokumentų analizė, apibendrinimas ir sisteminimas.
- *Empirinis tyrimas:* kokybinis tyrimas, taikant pusiau struktūruotą (giluminį) interviu metodą. Duomenų analizei naudota kokybinė turinio analizė.

1. MOTINYSTĖ ŠIANDIENOS VISUOMENĖJE: TARP IDEALO IR TIKROVĖS

Motinystė šiuolaikinėje visuomenėje egzistuoja tarytum dviejuose paraleliuose pasauliuose. Iš vienos pusės mus supa kultūriškai sukonstruotas, romantizuotas ir reiklių standartų perpildytas mamos idealas. Iš kitos pusės pasitinka niūri kasdienybė, kurioje moterys susiduria su didžiuliu nuovargiu, institucine nelygybe ir instituciniu spaudimu. Šis teorinis skyrius skirtas būtent šiai atskirčiai tarp visuomenės lūkesčių ir realių išgyvenimų ištirti. Siekiant suprasti, kodėl šiuolaikinė motinystė sukelia tiek vidinių ir išorinių įtampų, neužtenka vien sausai konstatuoti faktų. Būtina įsigilinti į pačią šio reiškinių prigimtį. Dėl šios priežasties pirmojoje skyriaus dalyje nagrinėjama motinystės samprata ir bandoma atsakyti į esminį klausimą: kaip natūrali biologinė funkcija istoriškai virto griežtai normuojamu socialiniu vaidmeniu? Vėliau darbe pereinama prie praktinių iššūkių. Čia išsamiai aptariamos konkrečios ekonominės, socialinės bei psichologinės kliūtys, kurios kasdienybėje negailestingai griauja „tobulos šeimos“ iliuziją. Galiausiai analitinė ašis susiaurinama ir nukreipiama į bene sudėtingiausią patirtį – moterų, kurios pačios vaikystėje neturėjo saugaus biologinės šeimos užnugario ir augo institucinėje globoje, motinystę. Būtent čia labiausiai susikerta praeities traumos ir neįtikėtinas asmenybės atsparumas.

1.1. Motinystės samprata ir apibrėžtis visuomenėje

Ilgą laiką visuomenėje vyravo įsitikinimas, kad motinystė tėra paprasta biologinė duotybė. L. Paz ir M. I. Petrucci-Rosa (2023) atkreipia dėmesį į tai, kaip biologinis determinizmas patogiai paslepia seksistinius diskursus po tariamu mokslo neutralumu. Moters gebėjimas išnešioti ir pagimdyti vaiką istoriškai tapo pretekstu priskirti jai prigimtinių globėjos vaidmenį, tarsi anatomija automatiškai nulemtų asmenybės savybes, interesus ir gyvenimo tikslus. Feministinės krypties atstovės tokiam požiūriui griežtai nepritaria. Jų teigimu, motinystė anaipol nėra vien biologinių instinktų nulemtas procesas. Priešingai – tai sudėtingas socialinis bei politinis konstruktas, kurį tiesiogiai formuoja konkreti epocha, kultūra ir galios santykiai visuomenėje.

Norėdama atskleisti, kaip giliai šis suvokimas yra įsišaknijęs, A. O'Reilly pasiūlė patriarchalinės motinystės sampratą. Šią idėją savo tyrime išsamiai nagrinėja L. Paz ir M. I. Petrucci-Rosa (2023). Mokslininkės atkreipia dėmesį į visuomenėje veikiančią „motinystės dispozityvą“ – savotišką nematomų taisyklių ir lūkesčių tinklą. Šis mechanizmas griežtai reguliuoja moters elgesį ir pačią motinystę dažnai paverčia ne laisvu asmeniniu pasirinkimu, o sunkia, slegiančia prievole. Šis ideologinis mechanizmas remiasi dešimčia pagrindinių prielaidų, kurios žemiau pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. *Patriarchalinės motinystės ideologijos prielaidos*

Prielaida	Paaškinimas
Esencializacija	Motinystė laikoma pačiu svarbiausiu moters tapatybės pamatu.
Privatizacija	Motinos darbas uždaromas išskirtinai tik namų ir šeimos erdvėje.
Individualizacija	Vaiko auginimas tampa išimtinai vieno asmens (motinos) asmenine atsakomybe.
Natūralizacija	Tikima, kad moterys iš prigimties, instinktyviai žino, kaip būti geromis mamomis.
Biologizacija	Pabrėžiamas kraujo ryšys – tik biologinė motina laikoma „tikraja“.
Normalizacija	Įtvirtinamas branduolinės šeimos standartas: moteris globoja, vyras uždirba.
Specializacija	Reikalaujama, kad motinos aklaai vadovautųsi ekspertų (gydytojų, psichologų) nurodymais.
Intensyvinimas	Vaikų auginimas tampa daug laiko, jėgų ir finansų reikalaujančiu „projektu“.
Idealizacija	Kuriamas nepasiekiamas, tobulos, nuolat besiaukojančios motinos įvaizdis.
Depolitizacija	Vaikų auginimas atsiejamas nuo valstybės socialinės politikos – tai tampa tik šeimos problema.

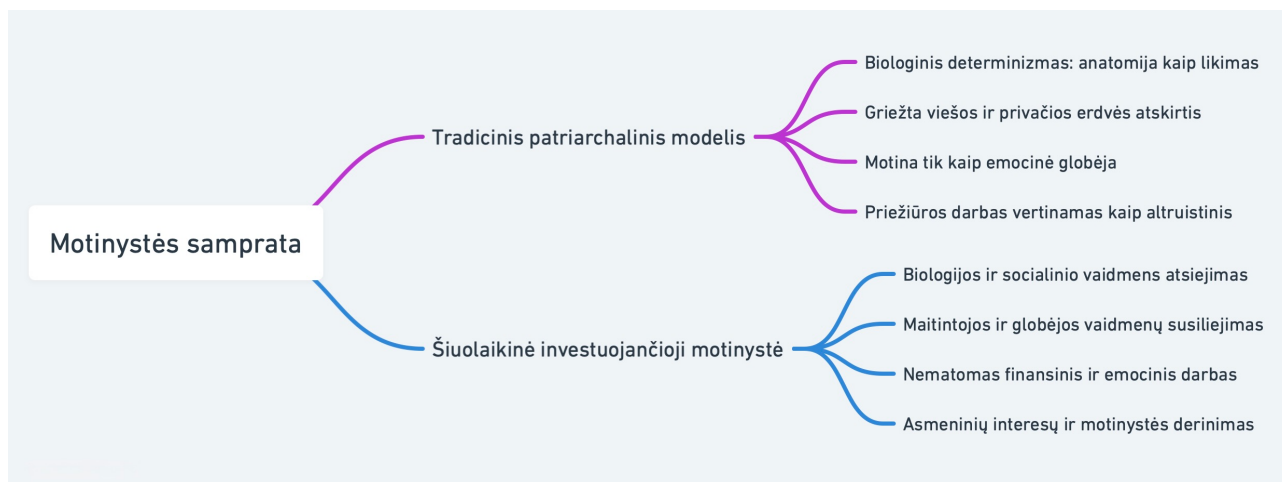
Parengta autorės, remiantis Paz ir Petrucci-Rosa (2023) bei O'Reilly (2016).

Ši lentelė aiškiai parodo, kokią milžinišką spaudimą patiria moterys. Tačiau E. N. Glenn (1994) pastebi dar vieną svarbią detalę – toks idealizuotas, į namų erdvę uždarytas motinystės modelis iš tikrųjų yra tik XIX amžiaus Vakarų buržuazijos išradimas. Jis niekada neatspindėjo visų moterų realybės. Rasinių ar etninių mažumų bei darbininkų klasės moterims ši griežta atskirtis (kai moteris lieka tik namų erdvėje, o vyras dirba) paprasčiausiai neegzistavo. Jos privalėjo būti abiejose sferose: eiti dirbti, dažnai prižiūradamos pasiturinčių baltaodžių šeimų vaikus, ir tuo pat metu rūpintis savaisiais (Glenn, 1994). Tai atskleidžia, kad motinystė yra ne tik lyties, bet ir klasės bei rasės nulemtas reiškinys.

Vakarų feministinė perspektyva ištis taikliai ir nuodugniai analizuoja tradicinį motinystės modelį. Tačiau norint matyti visą paveikslą, šias teorijas būtina papildyti unikaliu Lietuvos istoriniu – sovietiniu ir posovietiniu – kontekstu. Jungtinėse Valstijose ar Vakarų Europoje ilgą laiką dominavo į namų erdvę uždarytos moters idealas. Tuo tarpu sovietinėje sistemoje moteris niekada netapo vadinamuoju „buržua produktu“. Mūsų regione moterų emancipacija reikėsi visai kitaip. Dalyvavimas darbo rinkoje buvo privalomas, o pati motinystė dažnai laikyta ne asmeniniu pasirinkimu ar natūraliu instinktu. Ji tapo valstybės primesta prievole – savotišku „reprodukciniu darbu“, kurio tikslas buvo užauginti sistemai naujus piliečius. Tokia ideologija Lietuvos ir kitų posovietinių šalių moterims labai anksti užkrovė sekinančią dvigubą našą. Joms teko nuolat plėšytis tarp dviejų sunkiai suderinamų vaidmenų: darbuotojos visu etatu ir idealios mamos. Dėl šios priežasties motinystės iššūkių ir nelygybės suvokimas Lietuvoje formavosi specifiskai: moterims teko ne tiek kovoti dėl teisės išeiti į viešąją erdvę, kiek ieškoti būdų išgyventi po valstybės joms primestais dviem sunkiai suderinamais standartais.

Vienas iš gajausių mitų, kurį istoriškai palaikė valstybės institucijos, yra darbo ir meilės atskyrimas. Visuomenei patogu tikėti, kad motinystė kyla iš gryno altruizmo, todėl už šį „meilės darbą“ nereikia jokio atlygio ar valstybės palaikymo (Glenn, 1994). Šią iliuziją šiuolaikiniame kontekste meistriškai griaua A. Ponce (2024), pristatydama investuojančiosios motinystės (angl. *invested mothering*) koncepciją. Nors formaliai vis dar tikima, kad vyras yra pagrindinis šeimos maitintojas, realybė visiškai kitokia. Remdamasi išsiskyrusių ir vienišų mamų patirtimis, A. Ponce įrodo, kad dviguba našta užgula būtent moterų pečius. Joms tenka ne tik kasdienė vaikų priežiūra. Jos tampa ir pagrindinėmis šeimos išlaikytojomis. Oficiali sistema – ypač vaiko išlaikymo lėšų išieškojimo mechanizmai – neretai veikia tik popieriuje. Realybėje šios moterys nudirba milžinišką, valstybės visiškai neįvertintą nematomą darbą. Joms tenka ieškoti papildomo uždarbio ir nuolat laviruoti stengiantis palaikyti taikius santykius su buvusiu partneriu vien tam, kad vaikas nieko nestokotų.

Šis virsmas nuo tradicinio prie šiuolaikinio, realybę atspindinčio motinystės suvokimo, reikalauja naujo požiūrio taško. Žemiau pateiktoje diagramoje vizualizuojama, kaip skiriasi klasikinis patriarchalinis ir šiuolaikinis motinystės konstruktai.

1 pav. *Motinystės sampratos dekonstrukcija*

Parengta autorės, remiantis Glenn (1994) ir Ponce (2024).

Ši nuolatinė įtampa tarp nepasiekiamo, bet visuomenės aktyviai palaikomo idealo ir sudėtingos kasdienybės sukuria griežtą dichotomiją tarp vadinamosios „geros“ ir „blogos“ motinos. Socialinių mokslų tyrėjai atkreipia dėmesį, kad šiuolaikinėje visuomenėje „geros motinos“ etiketė iš esmės yra privilegija. Ji neatsiejama nuo socialinio kapitalo, finansinio saugumo ir tvirto šeimos užnugario. Moterys, neišgalinčios atitikti šio idealo – ypač užaugusios valstybinėje globoje ir neturinčios jokios artimųjų atramos – akimirksniu nustumiamos į paraštes. Tuomet jų motinystė vertinama ne kaip prigimtine teisė, o veikiau kaip viešas, institucijų akylai stebimas taikinys. Vadinasi, pati motinystės idėja

virsta galingu socialinės kontrolės įrankiu. Sistema baudžia moteris už patiriamą nelygybę ir skuba joms prilipdyti „rizikos grupės“ etiketę vien todėl, kad jos neturi išteklių išpildyti šiuolaikinės „investuojančios motinystės“ standartų.

Aptarti aspektai puikiai atskleidžia, kodėl asmeninio pasakojimo, arba naratyvinės tapatybės, kūrimas įgyja tokią reikšmę. Kaip teigia D. P. McAdams (2013), žmogaus tapatybė susiformuoja būtent per jo paties pasakojamas istorijas – jos leidžia sujungti pabirusius gyvenimo fragmentus į prasmingą visumą. Moterims, užaugusioms ne biologinėje šeimoje, o institucijoje ar pas globėjus, toks savasties kūrimo procesas tampa gyvybiškai svarbus. Jų motinystės supratimas kyla ne iš matyto harmoningo pavyzdžio, bet dažniausiai iš noro sukurti tai, ko pačioms vaikystėje labiausiai trūko. Pasakojimo ir prasmės kūrimo aktas (Riessman, 2008) tampa gijimo įrankiu. Atmesdamos patriarchalinius lūkesčius ir atpažindamos savo pačių atliekamą nematomą darbą, šios moterys palaipsniui rekonstruoja save. Jos tampa nebe pasyviomis biologinio likimo aukomis, bet aktyviomis savo ir savo vaikų gyvenimo kūrėjomis.

1.2. Ekonominiai, socialiniai ir asmeniniai motinystės iššūkiai

Teorinis motinystės idealas retai atlaiko susidūrimą su kasdienybe. Realybėje moterys įžengia į erdvę, kurioje susipina didžiuliai finansiniai, socialiniai ir psichologiniai išbandymai. Akivaizdžiausias to įrodymas – vadinamoji „motinystės bausmė“, kuomet po vaiko gimimo moterų pajamos ir karjeros galimybės drastiškai sumenksta. Tačiau kodėl su šiuo reiškiniu susiduriama net ir moderniose, plačiomis socialinėmis garantijomis pasižyminčiose valstybėse? Teisės ir socialinės politikos tyrėja Martha Albertson Fineman (1995) savo svarbiausiame tyrime pateikia itin taiklią šios problemos diagnozę. Pasak jos, visa Vakarų teisinė ir socialinė sistema yra sukonstruota aplink „seksualinę šeimą“ – santuokiniu ar partnerystės ryšiu susietus suaugusiuosius. Šioje sistemoje tikroji, gyvybę palaikanti globos ašis (motina ir vaikas) lieka antrame plane. Valstybė nusiplauna rankas nuo tiesioginio globos finansavimo, palikdama šią pareigą privačiai šeimos sferai, ir taip sukuria „neutralizuotos motinos“ (angl. *neutered mother*) fenomeną. Tokia moteris atlieka gyvybiškai svarbų priežiūros darbą, tačiau sistema jos nevertina ir tiesiogiai neremia, nebent ji yra susieta su „vyru-maitintoju“. Išardžius šį seksualinį ryšį, vieniša motina su vaiku iškart atsiduria pažeidžiamiausioje ekonominėje pozicijoje, nes pati visuomenės sąranga nepritaikyta savarankiškam globėjos išgyvenimui.

Šis institucinis palaikymo trūkumas veda prie dar gilesnės viešosios ir socialinės atskirties. Ypatingai sudėtingoje situacijoje atsiduria tos moterys, kurios pačios neturėjo saugaus šeimos užnugario. Vertinant šią problemą, svarbu atsižvelgti į Lietuvos specifiką. Nors šalyje aktyviai vykdoma globos sistemos pertvarka, vadinamoji deinstitucionalizacija, buvusių globos įstaigų auklėtinių stigma niekur

nedingo. Lietuvos tyrėjų (pavyzdžiui, Motiečienė ir Naujanienė, 2011; Gapšytė ir Snieškienė, 2011) darbai rodo, kad socialinių paslaugų sistema mūsų šalyje dažnai veikia ne kaip pagalbos, o kaip baudžiamasis mechanizmas. Buvusios globotinės, tapusios mamomis, iš socialinių darbuotojų neretai sulaukia ne empatiško, santykiu grįsto palaikymo, o griežtos kontrolės ir nepasitikėjimo. Jos tarsi iš anksto „nuteisiamos kaip rizikingos“. Nuolatinis jautimasis stebimai pro didinamąjį stiklą sukuria nepakeliamą įtampą. Užtuot ramiai kūrusios ryšį su kūdikiu, šios mamos privalo nuolat įrodinėti institucijoms, kad sugeba juo pasirūpinti. Ši situacija puikiai iliustruoja, kad motinystė praktikoje nėra tik intymus mamos ir vaiko santykis – natūrali, uždara diada. Dėl romantizuotų visuomenės lūkesčių ir tiesioginio institucijų įsikišimo susiformuoja sudėtinga triados (moteris – vaikas – institucija/visuomenė) dinamika. Institucijos šioje triadoje tampa galinga trečiaja šalimi – nuolat vertinančia ir kontroliuojančia jėga. Jos daromas spaudimas neretai tiesiog trukdo užmegzti saugų motinos ir vaiko ryšį.

Ši išorinė kontrolė nepastebimai, bet giliai paveikia vidinį, psichologinį moters pasaulį. Visuomenės peršamas tobulos, nuolat besiaukojančios motinos idealas virsta emociniais spąstais. Stengdamosi žūtbūt pateisinti šiuos lūkesčius, mamos nuolat jaučia kaltę, atsiduria ant perdegimo ribos ir dažnai visiškai praranda savo asmeninę tapatybę, nesusijusią su vaiko auginimu.

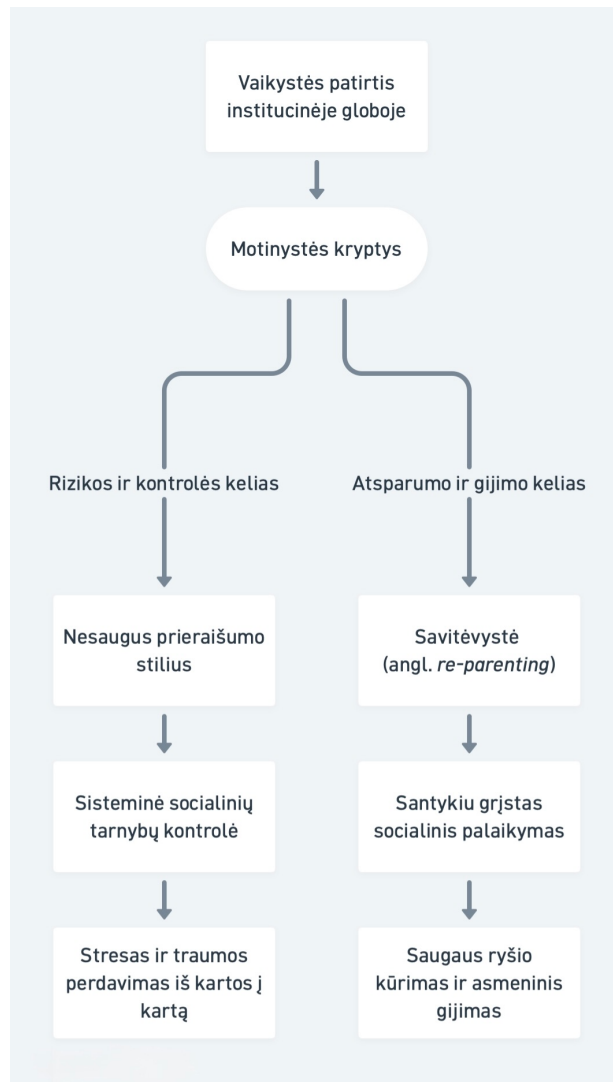
Nuolatinė įtampa tarp pastangų išgyventi ir aplinkos keliamų reikalavimų sukuria palankią terpę gilioms psichologinėms krizėms. Moksliniai tyrimai rodo, kad moterys, neturinčios artimųjų užnugario, daug dažniau susiduria su pogimdyvine depresija, nerimo sutrikimais bei lėtiniu perdegimu. Buvusioms globotinėms ši atskirtis kerta dvigubai. Jos neturi kam patikėti vaiko net trumpam atokvėpiui, o bet koks atviras prisipažinimas apie nuovargį ar buities iššūkius gali atsisukti prieš jas pačias – tapti „įrodymu“, kad jos yra niekam tikusios mamos. Dėl šios priežasties jos priverstos užsidėti nepriekaištingos, viską spėjančios motinos kaukę. Tačiau po ja slypi paralyžiuojanti baimė suklysti ir netekti paties brangiausio dalyko gyvenime – savo vaiko.

Tačiau patys sudėtingiausi vidiniai iššūkiai kyla dėl iš kartos į kartą perduodamų traumų. Klasikinė Johno Bowlby ir Mary Ainsworth prierašumo teorija negailestinga: pirmieji vaiko emociniai ryšiai su globėjais suformuoja vidinius modelius, nulemiančius visus vėlesnius jo santykius gyvenime. Moterys, užaugusios institucinėje globoje, kur nuolat trūko emocinės šilumos, o darbuotojai keitėsi, dažniausiai susiformuoja nesaugų, vengiantį arba nerimastą prierašumo stilių. Tapusios motinomis, jos neturi bazinio, iš šeimos perimto modelio, kaip teikti besąlyginę meilę ir ramybę savo kūdikiui, nes pačios to niekada nepatyrė.

Visgi naujausi socialinių mokslų tyrimai atsisako matyti šias moteris vien kaip traumos aukas ir įveda atsparumo (angl. *resilience*) koncepciją. Nesaugus prierašumas vaikystėje nėra neatšaukiamas nuosprendis. Skaudi praeitis gali tapti galingu motyvatoriumi kurti visiškai kitokią, sąmoningą

motinystę. Rūpinimasis savo vaiku šioms moterims dažnai virsta vadinamąja savitėvyste (angl. *re-parenting*). Suteikdamos savo kūdikiui saugumą, jos pamažu gydo ir savo pačių vidines žaizdas. Tam, kad institucinėje globoje augusi moteris sėkmingai pereitų į atsparumo kelią, kritiškai svarbus tampa išorinis palaikymas – ne institucinė kontrolė, o ilgalaikis, pasitikėjimu grįstas ryšys su socialiniu darbuotoju ar artima bendruomene.

Šią dinamiką, atspindinčią dvi galimas buvusių globotinių motinystės trajektorijas – rizikos ir atsparumo – aiškiai iliustruoja žemiau pateikta schema.

2 pav. *Institucinės patirties nulemtos motinystės trajektorijos*

Parengta autorės, remiantis J. Bowlby prierašumo teorija ir atsparumo koncepcija.

Apibendrinant šio poskyrio analizę, galima teigti, kad motinystės iššūkiai moterims, užaugusioms ne biologinėje šeimoje, yra daugiasluksniai ir glaudžiai persipinantys. Ekonominiu lygmeniu jos dažnai

tampa sistemos trūkumų aukomis – neturėdamos materialinio paveldo, bazinio užnugario ir atlikdamos neapmokamą globos darbą, jos atsiduria ant skurdo ribos. Socialiniu ir instituciniu lygmeniu joms tenka atlaikyti nuolatinį stebėsenos bei išankstinės stigmos spaudimą, kuris suardo natūralią motinos ir vaiko diadą, paversdamas ją baudžiamąja triada. Ne mažiau svarbi ir asmeninė patirtis: šios moterys kasdien grumiasi su giliomis praeities traumomis bei nesaugaus prieraišumo modeliais. Visgi, kaip iliustruoja atsparumo ir „savęs perauklėjimo“ koncepcijos, ši pažeidžiama padėtis nėra galutinis nuosprendis. Kaip matome iš pateiktos schemos, lemiamas lūžis iš rizikos į gijimo kelią priklauso nuo aplinkos reakcijos. Tik tada, kai valstybė, institucijos ir visuomenė pereis nuo baudžiamosios, kontroliuojančios logikos prie realaus, empatiško ir lygiaverčio palaikymo, šios moterys galės saugiai pasitelkti motinystę kaip galingą įrankį savo tapatybės perkonstravimui ir traumos grandinės nutraukimui.

1.3. Motinystės ištakos globos patirtyje

Tapti mama moteriai, kuri pati užaugo be biologinės šeimos, reiškia kurti santykį be jokio pamatinio brėžinio. Tai ne šiaip naujas gyvenimo etapas. Tai visiškas tapatybės perkonstravimas. Analizuojant šių moterų patirtis, mokslinėje literatūroje išryškėja labai dvilypis vaizdas. Iš vienos pusės matome gilius emocinius randus, iš kitos – neįtikėtiną atsparumą ir norą perrašyti savo giminės istoriją.

Vaikystėje patirtas atstūmimas palieka neišdildomą pėdsaką žmogaus psichikoje ir lydi jį suaugus. Tai pabrėžia Kliwer-Neumann su kolegomis (2023) bei Bleich ir kt. (2024) ir atkreipia dėmesį, kad buvę globos įstaigų auklėtiniai kur kas dažniau susiduria su prieraišumo sunkumais. Augant aplinkoje, kurioje trūksta nuolatinio, nedalomo vieno suaugusiojo dėmesio, vaikui susiformuoja nerimastingas arba vengiantis prieraišumo stilius. Vėliau, motinystės etape, šis praeities bagažas virsta didžiuliu išbandymu. Tokį ryšį patvirtina ir Fraley bei Roisman (2019). Mokslininkai aiškina, kad emocinio saugumo vaikystėje nepatyrusios moterys išgyvena stiprų nerimą, stengdamosi suprasti ir patenkinti savo pačių kūdikių poreikius. Dėl gilaus nepasitikėjimo savimi jos linkusios nuolat abejoti kiekvienu savo sprendimu.

Gilinantį į problemą, matyti, kad iš esmės skiriasi ir pats motinystės suvokimas. M. A. Zhukova (2020) atkreipia dėmesį į savotišką paradoksą. Pasirodo, globos įstaigose užaugusios moterys dažnai susikuria perdėtai idealizuotą, su realybe prasilenkiantį „tobulos mamos“ paveikslą. Nors pačios jaučiasi esančios geros mamos, kasdienybėje joms neretai pritrūksta elementarių, tinkamų vaikų auklėjimo įgūdžių. Šiai minčiai antrina ir Z. V. Černova (2016). Autorė pastebi, kad nors buvusioms globotinėms savos šeimos sukūrimas tampa kone svarbiausiu gyvenimo tikslu, joms dažnai stinga tikro atsakomybės jausmo. Kadangi valstybinėje globoje jos neišmoko savarankiškumo ir įprato būti priklausomos nuo

sistemos, kūdikio gimimas sukelia didžiulę krizę. Ji kartais baigiasi vienišos motinos dalia ar net tragišku scenarijumi – nuosavų vaikų atidavimu atgal į globos įstaigas.

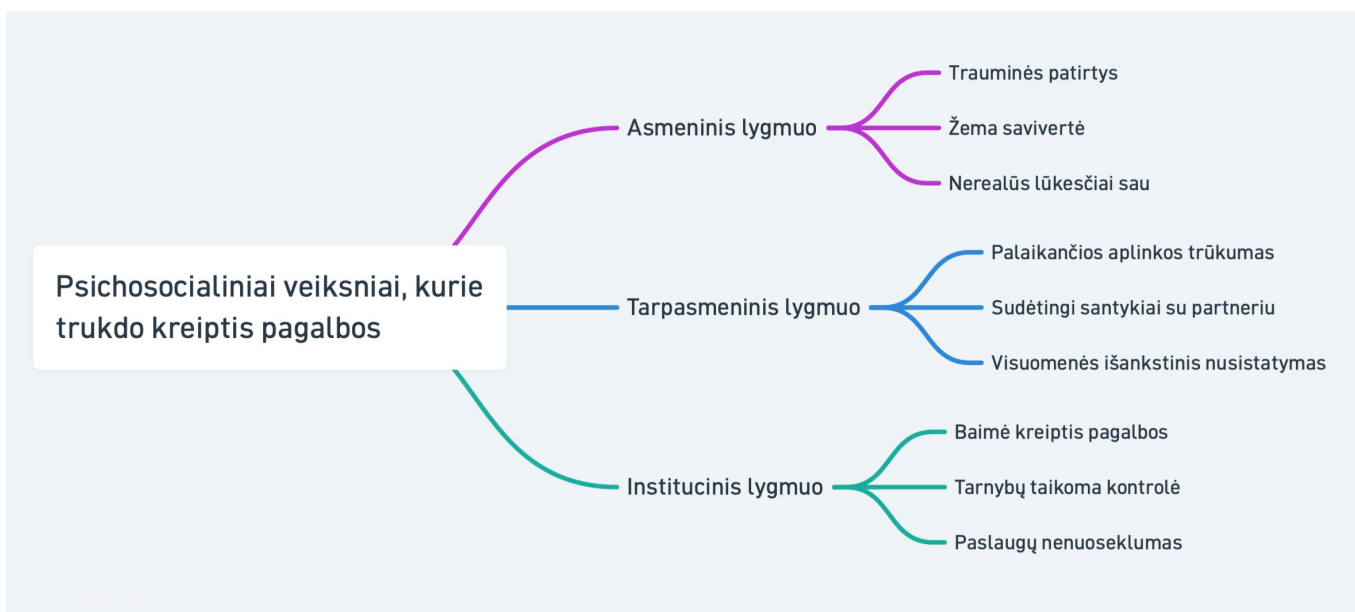
Visai kitokią perspektyvą siūlo S. Yin (2024). Nors mokslininkas neneigia, kad iš globos sistemos atėję asmenys dažniau kenčia nuo skurdo ar psichologinių sunkumų, jis išryškina „atsparių tėvų“ fenomeną. Jo tyrimai įrodo, kad net ir neturėdamos biologinės šeimos užnugario, dalis šių moterų sugeba tvirtai atsistoti ant kojų. Tai ypač matoma tada, kai jos laiku sulaukia reikiamos socialinės pagalbos ir susikuria saugią aplinką. Tokiais atvejais motinystė joms virsta tikru išsigelbėjimu ir pačiu stipriausiu varikliu, skatinančiu nebekartoti praeities klaidų.

Norint nutraukti iš kartos į kartą perduodamą traumą, reikia milžiniško sąmoningumo ir dvasinių jėgų. Psichologai pastebi, kad teigiamo šeimos pavyzdžio neturintys žmonės, atsidūrę stresinėse situacijose, dažnai nevalingai grįžta prie vaikystėje išminktų gynybos būdų. Globos įstaigose užaugusioms moterims paprasčiausias vaiko veiksmas ar nepaklusnumas gali tapti stipriu dirgikliu. Jis staiga ir visai nesąmoningai pažadina jų pačių kažkada išgyventą atstūmimo, bejėgiškumo ar nesaugumo jausmą. Užuoť parodžiusios atjautą, mamos kartais atsiveria emocine siena arba griebiasi griežtos kontrolės. Nors būtent toks elgesys padėjo joms išlikti atšiaurioje valstybinėje globoje, dabar jis daro didžiulę žalą bandant užmegzti sveiką ryšį su savo kūdikiu. Taip užverda sekinantis vidinis konfliktas. Iš vienos pusės, moteris karštligiškai trokšta būti „geresnė mama nei manoji“. Iš kitos pusės – instinktyviai kartoja praeityje matytą žalingą elgesį. Būtent ši nuolatinė kova su savimi buvusioms globotinėms tampa vienu sunkiausių motinystės išbandymų.

Nors šios psichologinės kliūtys atrodo didžiulės, motinystė neretai tampa galingu gijimo šaltiniu. Vykstant savitėvystės (angl. *re-parenting*) procesui, moteris ne tik rūpinasi savo mažylio gerove. Taip ji nejučia apgaubia meile bei dėmesiu ir savo pačios vidinį, emociškai apleistą vaiką. Mokslinėje literatūroje šis reiškinys vadinamas savotišku praeities kompensavimu. Mamos sąmoningai atsisako fizinių bausmių. Jos stengiasi išlaikyti emocinį ryšį ir sukurti vaikams saugius, ramius namus. Būtent per šias kasdienes pastangas moteris susigrąžina savo gyvenimo vairą bei po truputį sulipdo pažeistą tapatybę. Vis dėlto, kad šis atsparumo ir gijimo kelias taptų realybe, būtina viena esminė sąlyga. Moteriai reikia palaikančios, neteisiančios aplinkos. Tik jausdamasi saugi, ji išdrįs nebijoti ir prireikus paprašyti specialistų pagalbos.

Kad geriau suprastume, kas lemia sėkmę ar nesėkmę šiame kelyje, turime vertinti problemą kompleksiskai. He ir kt. (2025) bei Prévost-Lemire ir bendraautorai (2026) motinystės formavimąsi po globos patirties siūlo skaidyti į tris atskirus, bet tarpusavyje susijusius lygmenis.

Tolesnėje schemoje pavaizduota, kokie konkretūs veiksniai daro įtaką buvusių globotinių motinystei kiekviename iš šių lygmenų.

3 pav. Buvusių globotinių motinystę formuojantys lygmenys

Parengta autorės, remiantis He ir kt. (2025) bei Prévost-Lemire ir kt. (2026).

Nagrinėjant šiuos lygmenis, tampa akivaizdu, kad ne visi vaikai, augę be biologinių tėvų, patiria vienodus sunkumus. Nepaprastai svarbų vaidmenį atlieka pati globos forma. Institucinė globa (vaikų namai) ir gyvenimas globėjų šeimose sukuria visiškai skirtingus pagrindus ateities tapatybei. Ohene ir Garcia (2019) atkreipia dėmesį į tai, kad nuolatinis gyvenimas su empatiškais globėjais veikia kaip apsauginis skydas. Tokios moterys kur kas dažniau suformuoja saugų prierašumo stilių, kuris vėliau leidžia joms pačioms tapti jautriomis mamomis. Aparicio ir kt. (2016) atkreipia dėmesį, kad ilgalaikiai, stabilūs ir palaikantys santykiai su globėjais ar mentoriais veikia kaip stiprus apsauginis veiksnys. Nors šių merginų ankstyvoji vaikystė buvo nesaugi, nuoširdus globėjų palaikymas padeda joms atgauti emocinę pusiausvyrą. Šiltoje aplinkoje jos įgyja pasitikėjimo savimi ir tampa tvirtesnėmis mamomis. Tačiau S. K. Ohene ir A. Garcia (2020) atkreipia dėmesį į visiškai priešingą situaciją. Nuolatinė globėjų kaita ir blaškymasis iš vieno namų į kitus palieka gilius atstūmimo randus. Šis nesaugumas lemia tai, kad vaikui susiformuoja vengiantis prierašumo stilius. Kaip pastebi R. Usher su kolegomis (2025), šios traumos niekur nedingsta. Suaugusios moterys sunkiai prisileidžia kitus žmones ir ypač nepasitiki valstybės institucijomis. Joms socialinės tarnybos reiškia ne pagalbą, o grėsmę ir nuolatinį sekimą.

Šį kritišką požiūrį dar labiau pagrindžia N. Parton (2020), tiriantis vaiko teisių apsaugos sistemų raidą. Mokslininkas atkreipia dėmesį, kad šiuolaikinė socialinė politika motinystę ir globą paverė sausu, technokratiiniu procesu. Svarbiausia tapo standartinės procedūros ir nuolatinė stebėsena (angl. *surveillance*). O unikalūs šeimos ar vaiko poreikiai dažnai tiesiog ignoruojami. Tokia biurokratinė logika sukuria didžiulę įtampą. Ji iš esmės griaua bet kokią galimybę kurti atvirą, pasitikėjimu grįstą santykį

tarp socialinio darbuotojo ir kliento. S. Dunkerley (2017) tam pritaria teigdamą, kad vaiko teisių apsaugos sistema veikia ne kaip atrama, o greičiau kaip socialinės kontrolės įrankis. Užuoť ištiesę pagalbos ranką ir parodę atjautą krizę išgyvenančioms mamoms, specialistai neretai imasi teisėjo vaidmens. Toks smerkimas ir kaltinimai tik dar labiau padidina nelygybę tarp pagalbos teikėjo bei gavėjo.

Ši skaudi tendencija puikiai matoma ir Lietuvoje. R. Motiečienė ir R. Naujanienė (2011) atskleidžia, kad mūsų šalies socialinių paslaugų sistema vis dar pernelyg stipriai remiasi baudžiamuoju požiūriu. Sunkumų patiriančios šeimos iš specialistų sulaukia ne palaikymo ar įgalinimo, o griežtos kontrolės. Tai užkerta kelią atviram bendradarbiavimui.

Negana to, institucijų požiūris į buvusius globotinius dažnai būna persmelktas išankstinių nuostatų. Tai puikiai iliustruoja S. Jackson ir C. Cameron (2012) penkiose Europos šalyse atliktas tyrimas. Autoriai pastebi, kad socialiniai darbuotojai linkę nuvertinti šių jaunų žmonių galimybes. Užuoť skatinę juos siekti aukštesnio išsilavinimo, tarnybų atstovai verčia juos kuo greičiau įsidarbinti ir tapti finansiškai nepriklausomais. Vadinasi, sistema ne tik baudžia. Ji pačiuose savo pamatuose apkarpo šių jaunuolių ateities perspektyvas, palikdama juos žengti į suaugusiųjų pasaulį be jokio realaus, žmogiško ramsčio.

Šiuos esminius skirtumus tarp skirtingų globos formų ir jų ilgalaikes pasekmes motinystei susistemina žemiau pateikta lentelė.

2 lentelė. *Globos institucijose ir pas globėjus augusių mamų patirčių palyginimas*

Tema	Augusios globos namuose (institucijose)	Augusios pas globėjus (šeimoje)
Prieraišumo modeliai	Vyrauja nesaugus, atstumiantis ar nerimastingas santykių kūrimo būdas.	Turi daugiau galimybių išsiugdyti saugų prieraišumą, jei globėjai buvo stabilūs.
Motinystės tapatybė	Dažnai neaiški, pagrįsta idealizuotais, žiniasklaidos suformuotais vaizdiniais.	Formuojasi per realų asmeninį pavyzdį, stebint globėjus jų kasdienybėje.
Socialinis palaikymas	Dažniausiai ribotas, pasikliaujama atsitiktiniais pažįstamais, stiprus izoliacijos jausmas.	Gali išlikti glaudus ryšys su buvusiais globėjais, veikiantis kaip palaikymo tinklas.
Santykis su institucijomis	Vyrauja nepasitikėjimas ir baimė, kad socialinės tarnybos atims vaikus; vengiama prašyti pagalbos.	Santykis laisvesnis, labiau pasitikima paramos sistema, ypač jei globos patirtis buvo pozityvi.
Iš kartos į kartą perduodama trauma	Didesnė rizika nesąmoningai atkartoti emocinio atsiribojimo ar net nepriežiūros modelius.	Iš kartos į kartą perduodama trauma dažnai sušvelninama ar visiškai nutraukiama dėl globėjų suteikto saugumo.

Parengta autorės, remiantis Usher ir kt. (2025).

Kaip atskleidžia lentelės duomenys, buvusių globotinių motinystė nėra pasmerkta vienai taisyklei. Nors visuomenė linkusi klijuoti išankstines etiketes ir visas šias moteris priskirti „rizikos grupei“, realybėje kiekviena istorija yra visiškai unikali. Pavyzdžiui, mergaitės, kurios užaugo stabiliose, šilumą ir meilę suteikusiose globėjų šeimose, į suaugusiųjų pasaulį žengia sukaupusios kur kas daugiau emocinio bei socialinio kapitalo. Jų matytas gerasis pavyzdys vėliau leidžia pačioms tapti dėmesingomis ir atsakingomis mamomis. Tuo tarpu valstybės institucijose augusioms moterims tenka nepalyginamai sunkesnis išbandymas. Jos motinystės įgūdžius turi sukurti tiesiogine to žodžio prasme iš nieko, kliaudamosi vien asmenine tvirtybe ir giliu savęs pažinimu.

Pirmojo skyriaus analizė išryškina tą nematomą, tačiau itin tvirtą ideologinį rėmą, į kurį visuomenė istoriškai įspraudė motinystę. Tai anaip tol nėra vien prigimtinis biologinis instinktas ar savaime suprantama moters prievolė. Atvirkščiai – tai sudėtingas socialinis konstruktas. Jis persmelktas patriarchato lūkesčių, kurie reikalauja besąlygiško pasiaukojimo ir dažnai įkalina moterį uždaroje namų erdvėje. Vis dėlto, kaip rodo „investuojančios motinystės“ samprata, kasdienybė diktuoja visai kitas taisykles. Šiuolaikinėms mamoms ant pečių gula ne tik emocinė, bet ir pagrindinė finansinė šeimos išlaikymo našta. Maža to, joms tenka nuolat atsimušti į abejingą valstybės aparatą. Sistema vis dar atkakliai orientuojasi į tradicinį, dviejų suaugusiųjų ryšiu grįstą šeimos modelį, o realų, gyvybę palaikantį motinos darbą tiesiog nustumia į paraštes.

Šis institucijų abejingumas ir palaikančios aplinkos trūkumas skaudžiausiai paliečia tas moteris, kurios pačios niekada neturėjo saugaus biologinės šeimos užnugario – buvusias globos įstaigų ar globėjų auklėtines. Būtent jų situacija atskleidžia bene ryškiausią motinystės paradoksą. Viena vertus, šios mamos atsineša sunkią iš kartos į kartą perduodamų traumų naštą bei gilų nepasitikėjimą supančiu pasauliu. Rizika nevalingai atkartoti nesaugaus prieraišumo elgesį joms yra ypač didelė, jeigu vaikystė prabėgo įstaigose, kuriose nebuvo galimybės užmegzti ilgalaikių ir stabilių ryšių. Kita vertus – vaiko gimimas joms neretai tampa pačiu galingiausiu gijimo ir tapatybės atkūrimo varikliu. Moterų gebėjimas giliai apmąstyti savo praeitį, nutraukti traumos grandinę ir išsiugdyti dvasinę tvirtybę liudija neįtikėtiną vidinę jėgą.

Visa tai leidžia daryti vieną labai aišką išvadą. Net ir pati stipriausia moters vidinė motyvacija bei dvasinė tvirtybė atsimuša į sieną, jeigu išorinė aplinka išlieka priešiška, kupina išankstinio nusistatymo arba paremta vien baudžiamąja kontrole. Norint iš tiesų suprasti buvusių globotinių motinystės iššūkius, nepakanka nagrinėti tik jų psichologijos ar praeities žaizdų. Būtina atidžiai pažvelgti į tai, kaip jas pasitinka pati valstybė – kokią socialinę politiką ji formuoja ir kokius galios bei kontrolės mechanizmus taiko socialinių paslaugų sistema.

2. MOTINYSTĖ SOCIALINĖS POLITIKOS (SOCIALINIŲ PASLAUGŲ) SISTEMOJE

Motinystė niekada nesibaigia vien už uždarytų namų durų. Ji neišvengiamai atsimuša į valstybės aparatą, įstatymų rėmus ir socialinės politikos taisykles. Pirmajame skyriuje išnagrinėjus asmeninius, kultūrinius bei psichologinius motinystės iššūkius, antrasis skyrius perkelia analizę į makro lygmenį – institucinę aplinką. Šiame lygmenyje motinos ir vaiko ryšys nebėra vien asmeninis išgyvenimas. Jis peržengia privatumo ribas ir tampa tiesioginiu teisinio reguliavimo bei socialinių paslaugų sistemos objektu. Nors viešai valstybė nuolat deklaruoja besąlyginę paramą šeimai, gilesnė realios praktikos analizė atskleidžia visai kitokį vaizdą. Už gražių formuluočių slypi kur kas sudėtingesnis galios, nuolatinio stebėjimo ir biurokratinės kontrolės tinklas. Būtent todėl šio skyriaus pradžioje kritiškai nagrinėjama pati socialinė politika. Čia siekiama parodyti, kaip valstybės institucijos nustato „teisingos“ motinystės standartus ir kokiais sausais, technokratiniais matais matuoja pažeidžiamiausias visuomenės grupes. Vėliau tyrimo dėmesys sutelkiamas į pačią jautriausią grandį – moterų, kurios pačios turi institucinės globos patirtį. Šioje dalyje analizuojama, kodėl socialinių paslaugų sistema, teoriškai privalanti veikti kaip apsauginis ramstis, joms neretai virsta dar vienu stigmatizacijos bei neproporcingo spaudimo šaltiniu, ir ieškoma alternatyvų, kurios leistų pereiti prie realaus, santykiu grįsto įgalinimo.

2.1. Motinystė kaip socialinės politikos objektas

Valstybės akyse motinystė retai tėra asmeninis, griežtai privatus žmogaus reikalas. Kur kas dažniau ji pasitelkiama kaip strateginis socialinės politikos įrankis. Būtent per jį institucijos aktyviai formuoja valstybei pageidaujamus šeimos modelius bei vaiko auklėjimo standartus. Nors oficialiojoje erdvėje socialinė politika paprastai pristatoma kaip pagalbos ir atramos sistema, atidžiau panagrinėjus atsiveria kur kas sudėtingesnis vaizdas. Institucijų ir motinos santykis nuolat svyruoja ant plonos ribos tarp tikro įgalinimo bei paslėptos kontrolės. Ši dviprasmybė ypač išryškėja kalbant apie pažeidžiamas, socialinės rizikos grupėms priskiriamas mamas. Jų kasdienis gyvenimas tampa ne tik paramos, bet ir nuolatinio valstybinio stebėjimo objektu.

Pasaulinės šeimos politikos kryptis analizuojanti M. Daly (2018) pastebi, kad pastaraisiais dešimtmečiais įvyko ryškus esminis lūžis. Daugelyje Vakarų valstybių įsivyravo vadinamoji socialinių investicijų perspektyva. Šis modelis į šeimą žvelgia kaip į svarbiausią grandį, kurioje kuriamas būsimas valstybės socialinis kapitalas. Būtent todėl imta skirti didžiulį dėmesį tėvystės įgūdžių ugdymui. Nors iš pirmo žvilgsnio tai skamba progresyviai, M. Daly (2018) įspėja apie grėsmes. Po šia gražia „įgūdžių stiprinimo“ idėja dažnai slepiasi subtili institucinė prievarta. Pažeidžiamoms šeimoms siūlomi mokymai

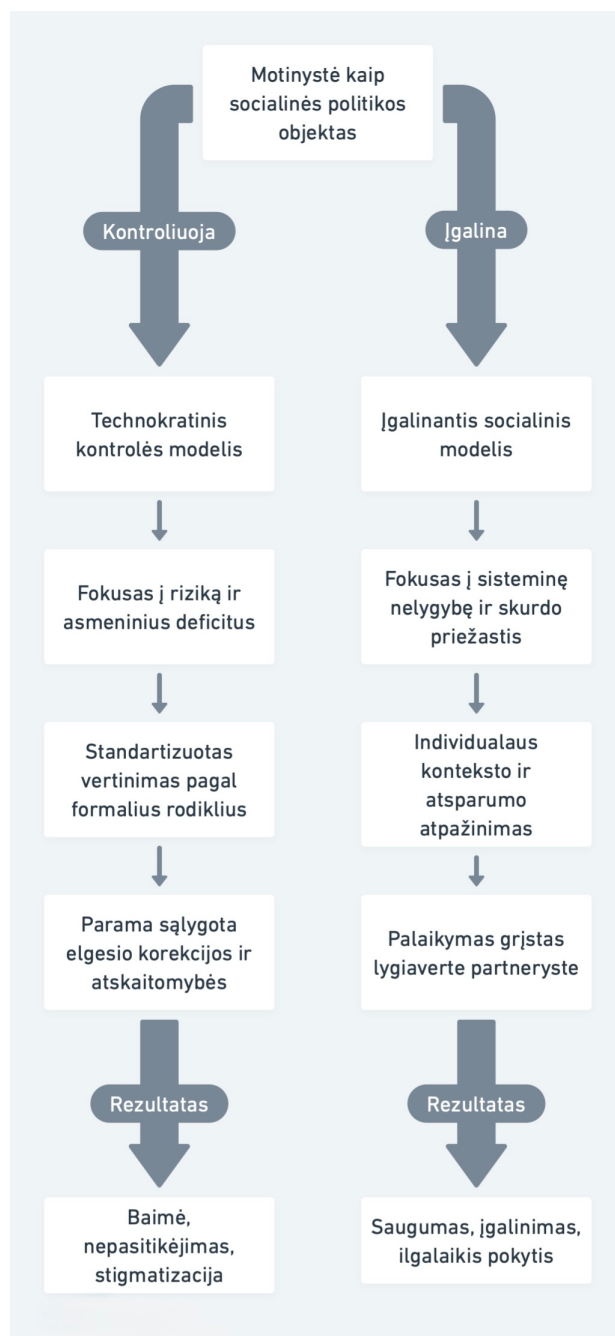
neretai eina išvien su griežtomis vertinimo procedūromis, privalomais veiksmų planais bei nuolatinėmis ataskaitomis. Tokiu atveju švietimas visiškai praranda savo pirminę prasmę. Jis virsta paprasčiausiu įrankiu, skirtu valstybei patogiam ir paklusniam piliečių elgesiui formuoti.

Šią kritiką dar labiau sustiprina vaiko teisių apsaugos sistemų raidą tyrinėjantis N. Parton (2020). Mokslininko nuomone, šiuolaikinė socialinė politika motinystę paverė sausu, technokratišku procesu. Mamų gebėjimai matuojami atsižvelgiant ne į unikalų ryšį su vaiku ar asmeninę patirtį, o remiantis standartizuotais rodikliais. Dažniausiai vertinamas tik pajamų dydis, būsto kvadratūra ar formalus lankymasis paslaugų centruose. Tokia biurokratinė logika moterį paverčia tiesiog dar viena byla sistemos archyvuose. Taip iš esmės užkertamas kelias kurti atvirą, pasitikėjimu pagrįstą santykį tarp socialinio darbuotojo ir šeimos. Nenuostabu, kad kiekvienas specialistų apsilankymas namuose moteriai reiškia ne pagalbą, o grėsmę.

Panašias įžvalgas pateikia ir P. Wright su bendraautorais (2019), griežtai pasisakydami prieš motinystės „ekonomizaciją“. Šiandieninė valstybės politika formuojama taip, kad motinos vertė matuojama išskirtinai jos gebėjimu kuo greičiau grįžti į darbo rinką ir vėl tapti ekonomiškai produktyvia. Tuo tarpu emocinis, tarpusavio ryšiu paremtas motinystės aspektas paprasčiausiai nubraukiamas. Dėl to moteris paliekama visiškai vienos tvarkytis su neadekvačiais, nuo realybės atitrūkusiais institucijų lūkesčiais.

Viena ryškiausių šios ydingos sistemos kritikių – mokslininkė M. Krumer-Nevo (2020). Ji siūlo visiškai naują, skurdo suvokimu (angl. *poverty-aware*) grįstą socialinio darbo modelį. Ilgą laiką klasikinė sistema į skurdą ir socialines problemas žiūrėjo kaip į asmeninę moters ydą arba tiesiog kaip į motinystės įgūdžių stoką. M. Krumer-Nevo (2020) iš esmės apverčia šį požiūrį. Anot jos, skurdas jokių būdu nėra individuali nesėkmė. Tai – sisteminės nelygybės ir ydingų politinių sprendimų rezultatas. Sunkiai besiverčiančios moteris patiria žiaurų, dvejoją visuomenės pasmerkimą. Joms priekaištaujama tiek dėl ekonominio nepritekliaus, tiek dėl nesugebėjimo atitikti valstybės nustatyto „geros motinos“ idealo. Todėl socialiniai darbuotojai privalo keisti savo darbo metodus. Užuoat ieškoję moters trūkumų ir taikę priverstines elgesio keitimo programas, specialistai turėtų įžvelgti mamos tvirtybę ir padėti jai įveikti sisteminės kliūtis. Šiai idėjai pritaria B. Featherstone ir bendraautorai (2018). Jų teigimu, tradicinį vaikų apsaugos modelį, kuris orientuotas vien į rizikos fiksavimą, būtina keisti asmenį įgalinančiu socialiniu modeliu, pagrįstu pačios šeimos stiprybių ir vidinių galių paieška.

Šią priešpriešą tarp dviejų skirtingų socialinės politikos krypčių – tradicinio kontrolės ir naujojo įgalinimo modelio – geriausiai atskleidžia valstybės taikomų priemonių analizė. Tolesnėje diagramoje pavaizduota, kaip keičiasi institucijų požiūris į motinystę, priklausomai nuo to, kokį socialinės politikos modelį pasirenka valstybė.

4 pav. Valstybės socialinės politikos modeliai motinystės atžvilgiu

Parengta autorės, remiantis Usher ir kt. (2025).

Apibendrinant diagramoje (4 pav.) vizualizuotus modelius, tampa akivaizdu, kad valstybės pasirinkta socialinės politikos kryptis iš esmės nulemia teikiamos pagalbos efektyvumą. Technokratinis, į kontrolę ir asmeninių deficitų fiksavimą orientuotas požiūris ne tik neįgalina moters, bet ir įkalina ją nepasitikėjimo, baimės bei stigmatizacijos rate. Tuo tarpu įgalinantis socialinis modelis, pripažįstantis sisteminę nelygybės priežastis ir paremtas lygiaverte partnerystėje, sukuria erdvę saugumui bei ilgalaikiams tvariems pokyčiams. Kaip ši dviejų skirtingų paradigmų sandūra atsispindi realybėje ir

kokias pasekmes sukelia pačiai jautriausiai visuomenės grupei – moterims, vaikystę praleidusioms ne biologinėje šeimoje, – detaliau analizuojama kitame poskyryje.

2.2. Globos patirtį turinčios motinos socialinių paslaugų sistemoje

Moterims, kurios pačios užaugo institucijose ar pas globėjus, motinystė tampa išskirtiniu, dvejopu išbandymu. Visų pirma, joms tenka užmegzti tvirtą ryšį su savo vaiku, nors pačios vaikystėje niekada nematė darnios šeimos pavyzdžio. Vis dėlto antroji kliūtis neretai pasirodo dar sunkiau įveikiama. Tai – nuolatinė kova su išankstiniu institucijų nusistatymu bei atviru nepasitikėjimu. Teoriškai socialinių paslaugų sistema turėtų būti tvirta atrama, sauganti sunkumų patiriančias šeimas. Tačiau realybė yra kur kas niūresnė. Kaip pastebi A. Gill su bendraautoriais (2023), šioje sistemoje siūloma pagalba pernelyg dažnai susipina su griežta kontrole ir baudimu, o pati valstybės parama teikiama tik iškelus daugybę sąlygų.

Norint geriau suprasti šią institucijų ir moterų priešpriešą, būtina atsigręžti į istorinį Lietuvos socialinės politikos kontekstą. Daugelis dabartinių jaunų mamų, pačios užaugusių globoje, yra savotiškos pereinamojo laikotarpio liudininkės. Jų vaikystė sutapo su esmine šalies globos sistemos pertvarka (vadinamąja deinstitutionalizacija). Iki pat 2014-ųjų, kai Lietuva oficialiai pradėjo pereiti nuo didžiųjų įstaigų prie globos šeimose ir bendruomenėse, šalyje dominavo masiniai, internatinio tipo vaikų namai. Mergaitės, kurioms teko juose augti, susidūrė su sistema, kuriai rūpėjo tik patys elementariausi fiziniai poreikiai – maistas ir pastogė. Tuo tarpu vaiko emocinis pasaulis ir asmenybės ugdymas likdavo visiškai užmiršti. Lietuvos tyrėjų (pavyzdžiui, Dautartas, 2018; Petronienė, 2024; Morozovienė, 2025) darbai patvirtina liūdną faktą: tokia aplinka ugdė ne savarankiškus žmones, o pasyvius, nuo valstybės priklausomus ir išankstinių etikečių paženklintus asmenis.

Šią sunkią pereinamojo laikotarpio realybę puikiai iliustruoja Lietuvos tyrėjai, nagrinėjantys jaunuolių žingsnius į savarankišką gyvenimą. Š. Dautartas (2018) pastebi, kad globos įstaigose svarbiausia būdavo kasdienė kontrolė ir aklas formalių taisyklių laikymasis. Tuo tarpu pasiruošimas ateičiai ir ilgalaikis gyvenimo planavimas likdavo nuošalyje. Būtent todėl išėjimas iš globos sistemos jaunam žmogui sukelia milžinišką sukrėtimą. Ši problema iš dalies išliko net ir prasidėjus sistemos pertvarkai, kuomet vaikus imta apgyvendinti mažesniuose, bendruomeniniuose globos namuose. L. Šimkevičiūtės (2022) tyrimas rodo, kad sulaukę pilnametystės ir pradėję gyventi savarankiškai, net ir tokioje aplinkoje augę jaunuoliai patiria tikrą psichologinį bei socialinį šoką. Pasirodo, jie sunkiai tvarkosi su emocijomis, nemoka elgtis su pinigais ir negeba užmegzti tvirtų ryšių su kitais žmonėmis. Akivaizdu, kad toks elementarių gyvenimo įgūdžių trūkumas vėliau virsta sunkiai įveikiama kliūtimi.

Ypač tuomet, kai šioms jaunoms moterims tenka prisiimti atsakomybę jau ne tik už save pačias, bet ir už savo kūdikį.

Norint sušvelninti šį savarankiško gyvenimo pradžios sukrėtimą, Lietuvos socialinių paslaugų sistemoje vis daugiau dėmesio skiriama palydimajai globai. V. Petronienė (2024) pabrėžia, kad sėkmingai padėti jaunam žmogui – o ypač anksti šeimą sukūrusiai moteriai – įmanoma tik tuomet, kai socialinis darbuotojas ją nuosekliai lydi. Tokia pagalba turi apimti viską: nuo paprasčiausių buitinių ar finansinių klausimų sprendimo iki nuoširdžios emocinės atramos. Tačiau šio proceso sėkmę lemia vienas esminis dalykas – tarpusavio ryšys. Palydimosios globos patirtis tyrinėjusi D. Morozovienė (2025) atkreipia dėmesį į labai jautrų aspektą. Palikę globos sistemą, jaunuoliai dažniausiai išgyvena didžiulę baimę, jų savivertė žema, o nepasitikėjimas suaugusiaisiais – tiesiog didžiulis. Dėl šios priežasties bet kokia institucijų pagalba jaunai mamai duos vaisių tik vienu atveju. Socialinis darbuotojas privalo nusiimti „kontrolieriaus“ kaukę ir tapti patikimu, lygiaverčiu ramsčiu. Tai dar kartą įrodo, kad sausa valstybės parama, kurios nelydi atviras ir atjaučiantis žmogiškas santykis, buvusioms globotinėms paprasčiausiai neduoda jokios naudos.

Šiandieninės socialinės politikos paradoksas tas, kad buvusios globotinės atsiduria dviejų epochų kryžkelėje. Moterys, kurias suformavo atšiauri, sustabarėjusi institucinė sistema, dabar privalo auginti savo vaikus „naujoje“, europietiškus standartus pabrėžiančioje aplinkoje. Šiuolaikinė vaiko teisių apsaugos sistema iš tėvų reikalauja labai daug: aukštų pozityvios tėvystės įgūdžių, emocinio raštingumo ir aktyvaus įsitraukimo į vaiko raidą. Taip jaunos mamos įstumiamos į savotiškus spąstus. Iš jų tikimasi pademonstruoti tokius motinystės gebėjimus, kuriuos jų pačių vaikystėje valstybinė globa nuosekliai gniuždė. Vis dėlto socialinių paslaugų sektorius į šį istorinį ir sisteminių atotrūkį dažnai nekreipia dėmesio. Užuo stengęsi suprasti tokios situacijos priežastis, specialistai neretai pasirenka patį lengviausią kelią – tiesiog akiai pritaiko griežtus rizikos vertinimo algoritmus.

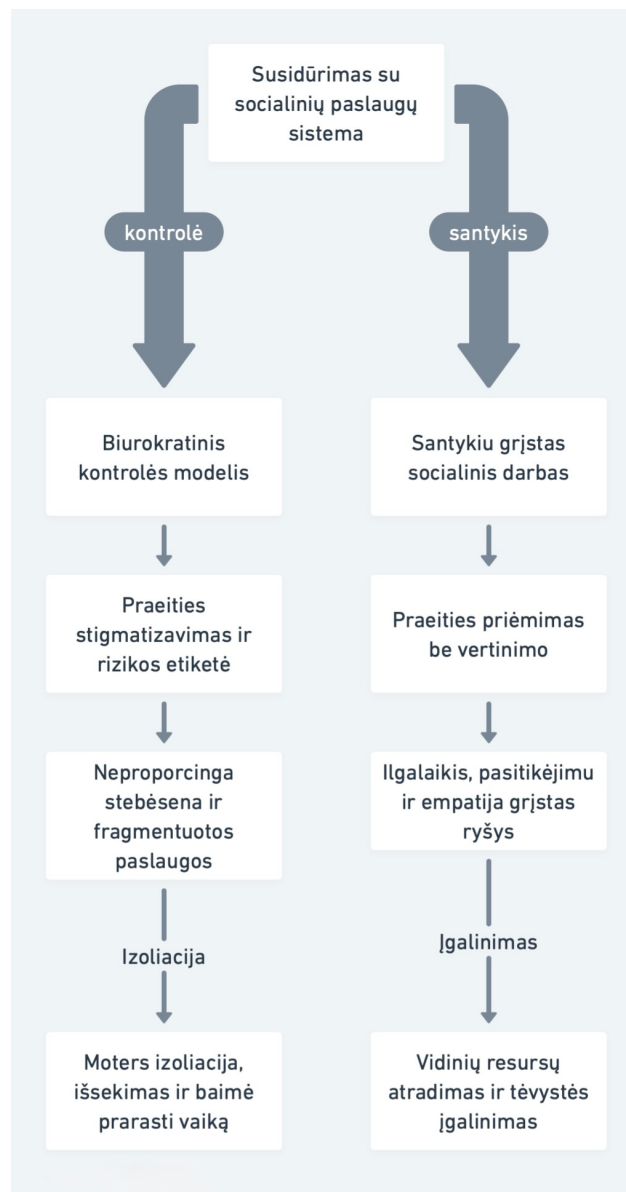
Dar vienas svarbus aspektas, į kurį būtina atkreipti dėmesį – tai vadinamasis institucinės atminties (angl. *institutional memory*) fenomenas. Valstybės įstaigos (savivaldybių socialinių paslaugų centrai, vaiko teisių apsaugos skyriai) linkusios ilgus metus saugoti žmonių istorijas – formuojasi savotiška „bylų atmintis“. Kai buvusi globotinė tampa mama, jos asmens byla, kurioje užfiksuoti visi vaikystės ar paauglystės elgesio nesklandumai, jau guli ant specialistų stalo. M. Krumer-Nevo (2020) teigimu, būtent tokia situacija nulemia struktūrinį nelygiavertiškumą. Socialinis darbuotojas žengia į šeimos namus jau turėdamas išankstinę nuostatą apie moterį. Šis iš anksto susikurtas poveikslas remiasi ne tuo, kokia mama ji yra šiandien, o jos praeitimi globos sistemoje. Šitoks iš anksto prilipdytas rizikos statusas puikiai paaikšina, kodėl globos įstaigose augusių motinų ir socialinių darbuotojų bendravimas nuo pat pirmųjų dienų dažniausiai būna persmelktas įtampos, baimės bei gynybinių reakcijų.

Mokslininkai J. Sebba ir N. Luke (2019) atskleidžia skaudžią šios problemos esmę. Jų tyrimai rodo, kad buvę globos įstaigų auklėtiniai, vos tapę tėvais, kone automatiškai priskiriami aukštos socialinės rizikos grupei. Prastesnis šių jaunų moterų išsilavinimas, artimųjų atramos trūkumas ar emocinis pažeidžiamumas vertinamas ne kaip ženklas, kad joms reikia pagalbos. Priešingai – tai priimama kaip tiesioginis įrodymas, neva jos nesugebės deramai pasirūpinti savo vaikais. Specialistų akyse vien augimo institucijoje faktas virsta neišdildoma rizikos žyme. Būtent šį reiškinį S. Jackson ir C. Cameron (2012) taikliai pavadino „nematoma našta“. Net ir tais atvejais, kai moteris kuo puikiausiai atitinka visus visuomenės keliamus „geros mamos“ standartus, jos praeitis niekur nedingsta. Socialinės tarnybos linkusios tokias šeimas stebėti kur kas akyliau: dažniau tikrinama jų buitis, reikalaujama pasirašyti papildomus įsipareigojimus. Nors oficialiai prisidengiama vaiko interesų apsauga, tokia nuolatinė kontrolė sėja baimę. Taip iš moters atimama bet kokia galimybė užmegzti atvirą, pasitikėjimu pagrįstą ryšį su pagalbos teikėjais.

Šią institucijų nepasitikėjimo problemą dar labiau išryškina S. Yin (2024). Mokslininko teigimu, į moteris, atėjusias iš globos sistemos, žiūrima taip, lyg jos turėtų „įgimtą rizikos geną“. Jų motinystė vertinama remiantis ne tuo, kaip jos elgiasi šiandien, o senais praeities bylų įrašais. Pavyzdžiui, jeigu moteris paauglystėje išgyveno emocinių sunkumų arba jai teko nuolat keisti globėjus, sistema šiuos faktus atsuka prieš ją pačią – net ir tuomet, kai dabartinis jos gyvenimas yra visiškai stabilus. Kaip rodo L. McPherson ir bendraautorių (2020) išvados, toks neproporcingas tarnybų kišimasis, kai moterys sulaukia gerokai daugiau vadinamųjų „prevencinių“ socialinių darbuotojų vizitų, ilgainiui sukelia tapatybės krizę. Mamai per prievartą užklijuojama „buvusios globotinės“ etiketė. Toks nuolatinis menkinimas pamažu sugriauna jos savivoką ir pasitikėjimą savo, kaip motinos, jėgomis.

Sistemos ydingumas matomas ne tik jos požiūryje į žmogų, bet ir pačioje paslaugų struktūroje. Nors oficialiai teigiama, kad pagalba prieinama visiems, buvusioms globotinėms ji dažniausiai taip ir lieka nepasiekiama, nes yra joms visiškai nepritaikyta. L. McPherson su kolegomis (2020) pastebi, kad reikalavimas pačioms prašyti pagalbos, savarankiškai pildyti krūvas biurokratinių prašymų ir varstyti įvairių kabinetų duris virsta neperžengiama siena žmogui, kuris iš principo nepasitiki valstybe. Dar viena opi problema – tai visiškas paslaugų susiskaidymas. G. Schofield su kolegomis (2016) bei W. Haight ir kt. (2022) griežtai kritikuoja tokį institucijų nenuoseklumą. Mama dažnai priversta bendrauti su keliais skirtingais specialistais (vaiko teisių atstovais, socialiniais darbuotojais, psichologais), kurie tarpusavyje visiškai nesiderina. Užuoat užtikrinus ilgalaikę ir nuoseklią pagalbą, apsiribojama tik pavieniais, trumpalaikiais vizitais. Kaskart moteris vertinama vis iš naujo ir pagal vis kitokius kriterijus. Tokia tvarka ne tik kad neugdo asmeninės tvirtybės. Atvirkščiai – ji galiausiai lemia visišką išsekimą, nusivylimą ir pasitraukimą iš bet kokio bendradarbiavimo su sistema.

Matant tokį biurokratinį chaosą, kyla natūralus klausimas: kokia turėtų būti alternatyva? Atsakymas – atsitraukti nuo kontrolės ir pereiti prie santykiu grįsto socialinio darbo (angl. *relationship-based social work*). Šioms mamoms mažiausiai reikia dar vieno formalaus „tėvystės įgūdžių kurso“, kurio pabaigoje jos gaus sertifikatą. Joms reikia ilgalaikio, emociškai saugaus ir pasitikėjimu grįsto ryšio su vienu konkrečiu socialiniu darbuotoju, kuris nesmerktų ir neteistų. Toks specialistas, veikiantis ne kaip prievaizdas, o kaip atraminis ramstis, gali padėti sukurti tą saugų pagrindą, kurio moteris negavo vaikystėje. Šią atskirtį tarp tradicinės biurokratinės kontrolės ir naujosios, santykiu grįstos sistemos puikiai iliustruoja žemiau pateikta schema.

5 pav. *Institucinės pagalbos modeliai motinoms su globos patirtimi*

Parengta autorės, remiantis McPherson ir kt. (2020), Lewis ir kt. (2022) bei santykiu grįsto socialinio darbo koncepcija.

Sąlyginis pasitikėjimas ir nuolatinis vertinimas griauja ir taip trapią moters tapatybę (Morris ir kt., 2018). Kraštutiniais atvejais, kaip rodo Lewis su kolegomis (2022), globos patirtį turinčioms moterims kur kas greičiau taikomi vaiko paėmimo mechanizmai net ir tada, kai objektyvi rizika nėra didesnė nei įprastose šeimose. Tokia institucinė praktika paverčia pagalbos sistemą didžiausiu baimės šaltiniu. Kiekvienas kontaktas su socialiniu darbuotoju suvokiamas ne kaip ištiesta pagalbos ranka, o kaip galimos grėsmės signalas. Akivaizdu, kad norint iš tikrųjų padėti buvusioms globotinėms kurti pilnavertę ryšį su savo vaikais, būtina iš esmės keisti pačios sistemos filosofiją – pereiti nuo deficitų paieškos prie žmogaus orumą atstatančio palaikymo.

Antrojo skyriaus analizė išryškina didžiulę prarają tarp to, kokią paramą valstybė deklaruoja, ir to, kaip socialinių paslaugų sistema veikia iš tiesų. Nors oficialiai teigiama, kad motinystė yra saugoma visuomenės vertybė, susidūrus su pažeidžiamomis šeimomis situacija kardinaliai pasikeičia. Čia pagalbos priemonės greitai virsta biurokratinės kontrolės ir nuolatinio stebėjimo įrankiais. Toks sausas, technokratinis požiūris yra ypač negailestingas toms moterims, kurios pačios užaugo be biologinės šeimos. Užuo sulaukusios saugios aplinkos, kurioje galėtų ramiai mokytis motinystės ir kurti ryšį su savo vaiku, jos priverstos nuolat gintis. Joms tenka atremti institucijų nepasitikėjimą ir kovoti su iš anksto joms priklijuota „rizikos grupės“ etikete.

Nenuoseklus paslaugų teikimas, nuolatinė specialistų kaita, aklas formalių rodiklių vaikymasis ir paslėpta baudžiamoji logika buvusioms globotinėms ne tik nepadedą. Visa tai galutinai sugniuždo ir taip trapią šių moterų savivertę. Norint ištrūkti iš šio užburto rato, būtinas esminis socialinės politikos lūžis. Sistemoje privalu pereiti nuo priekabaus trūkumų ieškojimo prie lygiaverčiais santykiais pagrįsto socialinio darbo. Tik ilgalaikis, atjauta, o ne sausais nurodymais paremtas ryšys su pagalbos teikėjais gali virsti tuo saugiu pamatu, kurio šios moterys neturėjo vaikystėje. Būtent šis teorinis suvokimas, kaip gilios asmeninės traumos susikerta su atšiauria institucine aplinka, natūraliai veda prie kito svarbaus žingsnio. Tai tampa pagrindine atspirtimi praktinei šio darbo daliai – autentiškų pačių moterų, išgyvenusių globos sistemą, motinystės naratyvų tyrimui.

3. GLOBOS NAMUOSE AR PAS GLOBĖJUS UŽAUGUSIŲ MAMŲ PATIRČIŲ NARATYVŲ TYRIMAS

Šiame skyriuje pristatomas empirinis tyrimas, kurio tikslas – išnagrinėti moterų, užaugusių globos namuose ar pas globėjus, motinystės patirčių naratyvus. Pirmojoje dalyje išsamiai aptariama darbo metodologija. Joje pagrindžiamas kokybinio tyrimo pasirinkimas, aprašoma tikslinė dalyvių atranka bei duomenų rinkimo būdai. Be to, išskiriami tyrimo eigos ir analizės etapai, aptariami etikos principai bei objektyvūs šio darbo ribotumai. Antrojoje skyriaus dalyje pereinama prie pačios tyrimo rezultatų analizės. Šiame etape autentiški moterų išgyvenimai susistemunami, sugrupuojami ir išsamiai interpretuojami. O diskusijos poskyryje gauti duomenys susiejami su platesniu moksliniu kontekstu. Čia empirinio tyrimo išvados lyginamos su ankstesniais kitų mokslininkų darbais bei pirmojoje dalyje išdėstytais teorinėmis įžvalgomis.

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – empiriškai ištirti pas globėjus ar globos namuose užaugusių mamų patirčių naratyvus, atskleidžiant, kaip vaikystės išgyvenimai ne biologinėje šeimoje formuoja jų dabartinį motinystės suvokimą, kasdienes praktikas bei asmeninį atsparumą. Šis tikslas reikalauja ne paviršutiniško faktų konstatavimo, bet gilaus įsiklausymo į subjektyvų moterų pasaulį, todėl tyrimo dizainas orientuotas į individualių prasmų konstravimą.

Tyrimo metodas. Darbe pasirinktas kokybinis tyrimas, grįstas naratyvine (pasakojamąja) perspektyva. Pasak Lim (2024), būtent kokybiniai metodai šiandien yra nepakeičiami norint perprasti itin sudėtingus ir daugialypius socialinius reiškinius. Jeigu kiekybiniai tyrimai operuoja tik skaičiais bei statistika, tai kokybinis požiūris leidžia užčiuopti autentišką žmogiškąją patirtį. Jis padeda užfiksuoti subtilius gyvenimo niuansus ir kontekstus, kurie paprasčiausiai pradingsta pavertus žmones statistiniais vienetais.

Mūsų nagrinėjama tema – buvusių globotinių motinystė – yra neatsiejama nuo tapatybės paieškų, asmeninių išbandymų bei praeities traumų. Vadinasi, kokybinio metodo taikymas šiuo atveju nėra vien formali tyrimo procedūra. Tai sąmoningas siekis pažvelgti giliau ir susieti nagrinėjamą reiškinį su subjektyviais pačių moterų išgyvenimais. Remiantis C. K. Riessman (2008) naratyvinio tyrimo principais, būtent pasakojimas padeda žmogui sujungti pabirusius praeities įvykius į vientisą, prasmingą istoriją. Todėl kokybinis tyrimas idealiai tinka analizuojant jautrią motinystės po institucinės globos patirtį. Jis atsisako sauso vertinimo ir vietoje to suteikia moterims balsą, leisdamas joms pačioms tapti savo gyvenimo istorijos autorėmis.

Tyrimo imtis. Formuojant tyrimo imtį, buvo taikoma tikslinė (kriterinė) atranka. Šis būdas leidžia įtraukti asmenis, kurie yra patys informatyviausi tiriamo fenomeno atžvilgiu. Pagrindiniai kriterijai, taikyti kviečiant dalyves į tyrimą, buvo trys: asmuo turi būti pilnametis; privalo turėti realios gyvenimo institucinėje globoje (vaikų namuose) arba pas globėjus patirties; šiuo metu turi auginti vieną ar daugiau vaikų.

Nors pirminiame tyrimo etape planuota didesnė imtis, atsižvelgiant į kokybiniams tyrimams taikomą duomenų prisotinimo principą (S. K. Ahmed, 2025), interviu ciklą nuspręsta baigti apklausus 7 moteris. Informacijai pradėjus kartotis ir išryškėjus aiškiems teminiams modeliams, tolesnis duomenų rinkimas nebesuteikė iš esmės naujų mokslinių įžvalgų. Kadangi kokybinio tyrimo centre yra unikalus žmogaus patyrimas, prieš pradedant giliają turinio analizę, tikslinga apžvelgti tyrimo dalyvių sociodemografinį ir patirtinį kontekstą. Tyrime dalyvavo įvairaus amžiaus moterys, turinčios skirtingą globos ir motinystės patirtį (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. *Tyrimo dalyvių patirčių ir sociodemografinė charakteristika*

Informanto kodas	Globos patirties forma	Patekimo į globą amžius	Išėjimo iš globos amžius	Motinystės pradžia	Vaikų sk.	Esminis patirties bruožas
M1	Vaikų namai	3 metai	20 metų	30 metų	1	Išlaikytas institucinis griežtumas auklėjant savo vaiką.
M2	Vaikų namai	3 metai	18 metų	20–21 m.	2	Neteisingas apkaltinimas vagyste ir priverstinis išėjimas.
M3	Vaikų namai / Globėjai	5 metai / 16 m.	18 metų	27 metai	1	Sąmoningas globėjų auklėjimo modelio atmetimas.
M4	Vaikų namai / Globėja	10 metų	18 metų	27 metai	2	Savitėvystė (angl. <i>re-parenting</i>), traumos laužymas.
M5	Kūdikių / vaikų namai	Nuo gimimo	18 metų	26 metai	3	Griežtos disciplinos perėmimas, ankstyva pogimdyminė depresija.
M6	Vaikų namai	7–8 metai	18 metų	31–32 m.	3	Radikalus atsiribojimas nuo biologinės motinos gyvenimo būdo.
M7	Globėjų šeima	1 m. 8 mėn.	Neišėjo	20 metų	1	Pozityvi patirtis, „liūto narsos“ motinystės modelis.

Duomenų rinkimo instrumentas – Duomenų rinkimo instrumentas. Tyrimo duomenims surinkti naudotas pusiau struktūruoto interviu metodas. Toks formatas užtikrina lankstumą: tyrėjas turi

iš anksto parengtą klausimų gairių sąrašą, garantuojantį, kad visos svarbiausios temos bus aptartos, tačiau pokalbio metu paliekama laisvė keisti klausimų eiliškumą ar užduoti papildomus, tikslinamuosius klausimus. Instrumentas buvo sudarytas vengiant dviprasmiškų, sufleruojančių klausimų, taip leidžiant moterims pačioms reflektuoti savo patirtį natūralia kalba. Interviu klausimynas padalintas į keturis loginius blokus, atliepiančius tyrimo uždavinius (žr. 2 lentelę).

4 lentelė. *Interviu klausimyno struktūra ir pagrindimas*

Teminis blokas	Tikslas	Pavyzdiniai interviu klausimai
1. Vaikystės patirtys globos aplinkoje	Atskleisti emocinį foną ir santykių kokybę augant ne biologinėje šeimoje.	• Papasakokite, prašau, apie savo vaikystę globos namuose arba globėjų šeimoje. • Kokie buvo Jūsų santykiai su žmonėmis, kurie Jus augino?
2. Perėjimas į savarankišką gyvenimą	Identifikuoti institucinius ir finansinius iššūkius paliekant globos sistemą.	• Papasakokite, prašau, kaip vyko Jūsų perėjimas iš globos sistemos į savarankišką gyvenimą. • Su kokiais iššūkiais susidūrėte, pradėjusi gyventi savarankiškai?
3. Motinystės patirtis	Ištirti, kaip asmeninė praeitis veikia dabartinį motinos vaidmenį ir auklėjimo strategijas.	• Papasakokite, prašau, apie momentą, kai tapote mama. • Kaip kuriate savo santykius su vaiku?
4. Refleksija ir pagalbos poreikis	Įvertinti asmeninį atsparumą bei suformuluoti realius socialinės pagalbos lūkesčius.	• Kokias stiprybes, Jūsų manymu, atsinešėte į motinystę? • Ko, Jūsų nuomone, labiausiai reikia mamoms, kurios augo globos aplinkoje?

Tyrimo organizavimas ir eiga. Tyrimo procesas vyko nuosekliais etapais, apimančiais pasirengimą, tiesioginį duomenų rinkimą ir jų analizę (žr. 3 lentelę). Dalyvių paieška vykdyta pasitelkiant socialinius tinklus – tikslinėse motinų ir buvusių globotinių grupėse buvo patalpintas kvietimas. Pusiaus struktūruoti interviu su tyrimo dalyvėmis buvo atliekami 2026 m. balandžio 6–16 dienomis. Tyrimas vykdytas mišriu būdu, derinantis prie tiriamųjų užimtumo ir gyvenamosios vietos. Didžioji dalis pokalbių (atsižvelgiant į moterų pageidavimus) vyko nuotolinio ryšio priemonėmis. Interviu trukmė varijavo nuo 20 iki 45 minučių. Gautas žodinis sutikimas įrašyti pokalbius diktofonu, užtikrinant, kad garso įrašai bus naudojami išskirtinai tik transkribavimo tikslais.

5 lentelė. *Tyrimo vykdymo etapai*

Tyrimo etapas	Vykdytos veiklos
Pasirengimas tyrimui	• Mokslinės literatūros analizė ir metodologijos pasirinkimas. • Pusiaus struktūruoto interviu klausimyno sudarymas.

	• Kvietimo dalyvauti tyrime platinimas socialiniuose tinkluose. • Pirminis kontaktas su susidomėjusiomis dalyvėmis, laiko ir formato derinimas.
Duomenų rinkimas	• Informuoto sutikimo ir tyrimo etikos aptarimas su kiekviena dalyve. • 7 giluminių, pusiau struktūruotų interviu atlikimas. • Pokalbių fiksavimas garso įrašymo įrenginiais.
Duomenų apdorojimas ir analizė	• Garso įrašų transkribavimas (paverčiant šnekamąją kalbą rašytiniu tekstu). • Transkripcijų nuasmeninimas (užkoduojuant dalyves). • Kokybinė turinio analizė: prasminių vienetų išskyrimas, kategorijų ir subkategorijų formavimas. • Gautų rezultatų aprašymas ir interpretacija teoriniame kontekste.

Duomenų analizės metodas. Surinkti empiriniai duomenys analizuoti taikant kokybinę turinio analizę. G. N. Shava su kolegomis (2021) pabrėžia šio metodo efektyvumą, nes jis leidžia didžiulius neapdoroto teksto kiekius transformuoti į sistemingas, moksliskai pagrįstas išvadas. Analizė vykdyta indukciniu principu – temos ir kategorijos buvo išvedamos natūraliai iš pačių respondenčių atsakymų, o ne dirbtinai primetamos iš anksto. Pirmiausia atliktas detalus transkribavimas išsaugant autentišką kalbos stilių. Vėliau tekstas daug kartų atidžiai skaitytas, identifikuojant pasikartojančius motyvus, išgyvenimus ar priešpriešas. Išskirti prasminiai vienetai sugrupuoti į smulkias subkategorijas (pavyzdžiui, finansinis neraštingumas, griežtumo modelio perėmimas), kurios galiausiai apjungtos į stambias analitines kategorijas, atspindinčias tyrimo uždavinius.

Tyrimo etika. Rengiant ir atliekant tyrimą, buvo griežtai vadovaujama socialinių mokslų etikos standartais, kuriuos apibrėžia V. K. Ahuja ir K. Baishya (2024). Kadangi nagrinėjama tema yra nepaprastai jautri ir liečia gilius, neretai traumuojančius išgyvenimus, svarbiausiu prioritetu tapo emocinis dalyvių saugumas. Tyrime įgyvendinti trys pamatiniai etikos principai:

1. *Informuotas sutikimas ir savanoriškumas.* Prieš pradedant interviu, kiekvienai moteriai buvo išsamiai paaiškintas tyrimo tikslas. Ypač pabrėžta jų teisė savanoriškai pasirinkti, į kokius klausimus atsakinėti, o prireikus – bet kuriuo metu nutraukti pokalbį, nesulaukiant dėl to jokių neigiamų pasekmių.
2. *Konfidencialumas ir anonimiškumas.* Siekiant užtikrinti maksimalią moterų apsaugą, garso įrašų transkripcijose buvo ištrinti visi tikrieji vardai, geografinės vietovės ar kitos detalės, galinčios išduoti asmens tapatybę. Tolesnėje duomenų analizėje dalyvės yra nuasmenintos ir žymimos tik specialiais kodais (nuo M1 iki M7).
3. *Žalos nedarymo (geranoriškumo) principas.* Interviu metu buvo sąmoningai kuriama atjaučianti ir nesmerkianti aplinka. Tai leido moterims jaustis saugiai ir pasakoti savo išgyvenimus joms pačioms patogiu tempu.

Tyrėjos pozicija ir refleksija. Šis tyrimas remiasi kokybine naratyvine metodologija, kurioje žinios gimsta tiesioginio, gyvo tyrėjos ir tyrimo dalyvės dialogo metu. Būtent todėl itin svarbu atvirai apibrėžti asmeninį tyrėjos santykį su nagrinėjama tema. Socialiniuose moksluose tyrėjas nėra tik pasyvus stebėtojas – jo asmeninė bei profesinė patirtis, išankstinės nuostatos ir empatijos lygis neišvengiamai veikia tyrimo procesą (Riessman, 2008).

Pasirinkta tema – buvusių globotinių motinystės patirtys – yra itin jautri ir prisotinta emocijomis. Formuluoju tyrimo problemą ir interviu klausimyną, buvo susidurta su rizika pasiduoti visuomenėje vyraujančiam stigmatizuojančiam naratyvui arba, priešingai, pernelyg romantizuoti šių moterų išgyvenimus. Siekiant išvengti šališkumo, tyrimo metu buvo taikoma nuolatinė savirefleksija (angl. *reflexivity*). Interviu metu buvo sąmoningai stengiamasi išlaikyti atvirą, neteisiančią poziciją, leidžiant moterims pačioms valdyti savo pasakojimą ir akcentuoti joms svarbiausius aspektus, o ne atsakyti į iš anksto tyrėjos sukonstruotus lūkesčius.

Ne mažiau svarbu aptarti ir emocinį šio tyrimo svorį. Klausantis autentiškų, neretai traumuojančių vaikystės ir ankstyvosios motinystės išgyvenimų, pačiai tyrėjai prireikė didelio emocinio tvirtumo. Svarbiausia užduotimi šio proceso metu tapo trapios pusiausvyros išlaikymas. Viena vertus, reikėjo kurti atjaučiantį, žmogišką ryšį, kuris leistų moterims pasijusti saugiai ir atsiverti. Kita vertus, buvo privalu išlaikyti ir akademinį atstumą, be kurio neįmanoma objektyvi gautų duomenų analizė. Nuolatinis grįžimas prie teorinių prieraišumo ir socialinės politikos rėmų leido asmeninius, emocingus moterų pasakojimus transformuoti į sistemingas, moksliskai pagrįstas išvadas, atspindinčias platesnį socialinį fenomeną.

Tyrimo ribotumai. Vertinant pasirinktą tyrimo metodologiją, būtina atvirai įvardyti ir objektyvius jos ribotumus. Kadangi tai yra kokybinis tyrimas, kuriame dalyvavo tik 7 moterys, juo nesiekama statistinio reprezentatyvumo. Kitaip tariant, gautų išvadų negalima mechaniškai pritaikyti visoms Lietuvos moterims, užaugusioms globos sistemoje. Be to, tyrimo duomenys paremti retrospektyvia refleksija. Žmogaus atmintis yra selektyvi, todėl ankstyvos vaikystės prisiminimai gali būti subjektyviai rekonstruoti bėgant laikui ar veikiami dabartinės emocinės būsenos. Nepaisant to, gauti duomenys pasižymi išskirtiniu gyliu, leidžiančiu prasmingai papildyti egzistuojančią socialinės politikos ir psichologijos teorinę bazę autentika, kuri kyla iš pačių moterų patirties.

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

Siekiant giliai ir visapusiškai atskleisti globos namuose ar pas globėjus užaugusių moterų patirčių naratyvus, surinkti empiriniai duomenys analizuojami išskiriant keturias pagrindines temines ašis (žr. 1 priedą – klausimyną). Pirmojoje dalyje išskaidomas vaikystės patirčių fonas, atveriantis fizinio aprūpinimo ir emocinio deficito paradoksą. Antrojoje dalyje tiriama perėjimo į savarankišką gyvenimą krizė, identifikuojant sistemines spragas. Trečioji, pati svarbiausia ašis, skirta motinystės tapatybės konstravimui, atskleidžiant, kaip praeities modeliai atkartojami arba sąmoningai laužomi. Ketvirtojoje dalyje analizuojamas asmeninis moterų atsparumas bei išgryninami autentiški socialinės pagalbos lūkesčiai.

Analizuojant šiuos naratyvus, sąmoningai atsisakyta siauro, linijinio požiūrio, kai žmogaus išgyvenimai vertinami vien per priežasties ir pasekmės ryšį (pavyzdžiui, darant prielaidą, kad augimas institucijoje automatiškai lemia nesėkmingą motinystę). Priešingai – visas dėmesys buvo sutelktas į tai, kaip pačios moterys supranta savo praeitį, kokią prasmę suteikia patirtiems išbandymams ir kokiais žodžiais apsibrėžia savo, kaip mamos, vaidmenį. Tyrimo rezultatai atskleidė nepaprastai didelį šių moterų išgyvenimų dvilypumą. Jų viduje nuolat susikerta meilės troškimas ir atstūmimo baimė, noras pasitikėti kitu žmogumi ir vaikystėje išmoktas, gynybinis įtarumas. Būtent šis vidinis konfliktas ir tapo ta esmine ašimi, kuri leidžia suprasti pagrindinę darbo mintį. Motinystė šioje tyrimo grupėje nėra tik natūralus, savaiminis biologinis procesas. Tai – nuolatinių pastangų, gilaus savęs pažinimo ir milžiniško sąmoningumo reikalaujantis kasdienis darbas.

Kadangi kokybinio tyrimo ašis yra unikalus žmogaus išgyvenimas, prieš pradedant išsamią naratyvų analizę, būtina prisiminti tiriamųjų sociodemografinį bei patirtinį foną. Šis kontekstas, atspindintis esminius moterų gyvenimo faktus, jau buvo išdėstytas metodologijos skyriuje (žr. 3 lentelę).

3.2.1. Vaikystės patirčių refleksija: tarp išorinio aprūpinimo ir vidinės tuštumos

Skaitant buvusių globotinių pasakojimus, prieš akis atsiveria be galo sudėtingas ir prieštaringas vaikystės patirčių paveikslas. Mokslinėje literatūroje dažnai pabrėžiama, kad ankstyvosios patirtys ir aplinka, kurioje formuojasi asmenybė, atlieka lemiamą vaidmenį konstruojant vėlesnius socialinius vaidmenis, tarp jų – ir motinystę. Tyrimo dalyvių interviu atskleidžia, kad augimas ne biologinėje šeimoje nėra vienalytis reiškinys. Moterų prisiminimai apie globos namus ar globėjų šeimas varijuoja nuo absoliutaus fizinio saugumo užtikrinimo iki gilaus emocinio apleistumo bei skaudaus susidūrimo su visuomenės stigma. Siekiant struktūruoti šiuos autentiškus išgyvenimus, empiriniai duomenys buvo

suskirstyti į tris pagrindines kategorijas, atspindinčias institucinės globos dvilypumą ir socialinį vertinimą (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. *Vaikystės patirtys, išgyvenimai ir emocinis fonas augant globos sistemoje.*

Grupė	Pogrupis	Patvirtinantys teiginiai iš tyrimo dalyvių interviu
Buitinis ir fizinis saugumas	Bazinio aprūpinimo ir užimtumo užtikrinimas	M6 „<...> aš nesakau, kad maisto nebūdavo, tikrai nebūdavam alkani. <...> Tau viskas švaru, viskas gražu. Plius, šitiek daug draugų. <...> Buvom prižiūrėti, šiltas maistas pagamintas.“ M5 „Aš patenkinta, aš visiems giriuosi, kad mano vaikystė buvo gera, man patiko, leisdavo užsidirbti. <...> Mes ten gal uždirbdavom į mėnesį po šimtą penkiasdešimt gal litų.“ M2 „Mums būdavo tie muziejai, tie visokie teatrai, koncertai <...> iš tikrųjų ir keliavom daug, ir visi tie koncertai, teatrai, nu daug visko matėme visur.“ M7 „Augau tikrai saugioj aplinkoj <...> čia yra mano patys pirmieji tėvai, vieninteliai tėvai. Turėjau savo kambarį, turėjau savo žaislus.“
Emocinis vakuumas ir instituciniai barjerai	Emocinio ryšio trūkumas ir priverstinė branda	M1 „Ko labiausiai, aišku, kaip ir visiems vaikams trūko, tai turbūt tos motiniškos meilės. Na, ką reiškia, turėti tėvus? Tai jau to ir net nelabai žinai. <...> Subrendau per anksti. Nes vis vien turi mąstyti, kaip čia sau kažką gauti.“ M4 „Daug verkimo, daug neteisybės jausmo. Daug nesuvokimo apskritai, kodėl yra tas gyvenimas, kodėl taip yra sunku? <...> Tai buvo tokių ir vat trumpų savižalojimo gal minčių.“ M3 „<...> tai patekau į valdiškus namus ir tada supratau, kad tai yra pragaras, bent jau pradžioj, kol pripratau. <...> Pirmą kartą išmokau muštis ir save apsiginti.“
Socialinė stigma ir santykis su aplinka	Išankstinis visuomenės ir pedagogų nuteisimas	M6 „<...> aš dar dabar esu šoke, kaip jinai [mokytoja] prieš visą klasę mane išjuokdavo. Ištisai. Nu man tai čia yra žiauru. Tai labai, ta stigma yra uždėta tokiems vaikams. <...> aš ateidavau į mokyklą purvina, neprižiūrėta. <...> O jinai pasirinko mane išjuokti prieš visą klasę.“ M1 „<...> tas toksai gal psichologinis labiau, kai tu jauti tą tokį, nėra palaikymo, turi pats eiti įrodinėti, kad nu maža ką, kad aš esu iš vaikų namų.“

Analizuojant pirminius tyrimo dalyvių atsakymus, išryškėja tam tikras kognityvinis disonansas tarp to, kaip valstybė deklaruoja vaiko gerovę, ir to, kaip tą sistemą išgyvena pats vaikas. Dauguma institucijose augusių moterų (pavyzdžiui, M2, M5, M6) savo vaikystę iš pradžių linkusios vertinti pozityviai. Jos akcentuoja švarią aplinką, garantuotą šiltą maistą, suorganizuotas pramogas, ekskursijas ir netgi galimybę užsidirbti smulkioms išlaidoms. Šis materialinio aprūpinimo pabrėžimas nėra atsitiktinis. Gili interviu analizė atidengia, kad daliai mergaičių patekimas į valstybinę globą buvo

objektyvus išsigelbėjimas iš kritinio skurdo ir nepriežiūros biologinėje šeimoje. Pavyzdžiui, M6 prisiminimai apie biologinės motinos namus, kuriuose žiemos metu kibiruose užšaldavo vanduo, o šildytis tekdavo į lovą nešantis butelius su karštu vandeniu, paaiškina, kodėl globos namų suteiktas šiltas maistas ir švari patalynė jai atrodė kaip didžiulis laimėjimas. Remiantis J. Bowlby ir M. Ainsworth (1991) prierašumo teorijos prielaidomis, fizinių poreikių patenkinimas yra pamatinė išgyvenimo sąlyga, leidžianti vaikui bent iš dalies stabilizuoti savo būseną.

Tačiau tolesnė naratyvų analizė atskleidžia, kad šis institucinis aprūpinimas turėjo didžiulę kainą. Atmetus fizinio saugumo faktorių, atsiveria gilus emocinio ryšio vakuumas. Moterims skaudžiausia buvo ne materialinių gėrybių trūkumas, o individualaus, nedalomo suaugusiojo dėmesio nebuvimas. Šią egzistencinę tuštumą taikliausiai verbalizuoja M1, atvirai pripažindama, kad institucijoje labiausiai trūko „motiniškos meilės“. Gyvenimas nuolatinėje darbuotojų kaitoje, kur vienas suaugęs asmuo prižiūri didelę grupę vaikų, suformuoja situaciją, kuomet vaikas neturi galimybės užmegzti saugaus prierašumo ryšio. Globos įstaigų poveikį analizuojantys mokslininkai (Bleich ir kt., 2024) pabrėžia itin skaudžias šio reiškinių pasekmes. Jų teigimu, būtent nuolatinis atstūmimo ar emocinio atstumo jausmas nulemia nesaugų prierašumą. Šis praeities bagažas vėliau tiesiogiai atsiliepia moters gebėjimui užmegzti artimą, šiltą ryšį su savo pačios vaikais.

Apskritai kyla pagrįstų abejonių, ar nuolatinės konkurencijos persmelkta valstybinės įstaigos aplinka gali padėti pamatus visaverčiam žmogaus socialiniam gyvenimui. M3 pasakojimas atidengia tamsiąją vaikų namų kasdienybės pusę – nuolatinę kovą dėl asmeninės erdvės ir resursų. Situacija, kuomet vaikui tenka „pakovoti dėl skalbimo mašinos, pagalvės“, griauja bet kokią pamatinio saugumo jausmą. Tai nebėra namai; tai tampa išgyvenimo arena. Tokioje aplinkoje vaikas neturi prabangos likti vaiku – jis yra priverstas nenatūraliai anksti suaugti, skaičiuoti savo ėjimus, išmokti fiziškai ir psichologiškai apsiginti. M1 šį fenomeną įvardija tiesiogiai: „Subrendau per anksti. Nes vis vien turi mąstyti, kaip čia sau kažką gauti“. Šis ankstyvas, priverstinis savarankiškumas veda prie to, kad institucijoje išmokti išgyvenimo mechanizmai (emocinis uždarumas, gynybinė pozicija) įsitvirtina asmenybėje kaip dominuojantys elgesio modeliai. Vėliau, tapus motina, šie apsauginiai išgyvenimo įpročiai neišvengiamai virsta didžiuliu išbandymu. Juk auginant vaiką nebereikia nuolat kovoti ar gintis. Priešingai – čia iš mamos tikimasi kantrybės, atjautos ir besąlygiško atvirumo.

Šiame niūriame valstybinės globos fone visiškai kitaip skamba M7 pasakojimas. Nuo pat mažumės augusi stabilioje globėjų šeimoje, mergina nepatyrė jokios emocinės tuštumos ar alinančios kovos dėl elementarių išteklių. Jos prisiminimus gaubia visiško saugumo jausmas. Ji turėjo savo asmeninę erdvę („turėjau savo kambarį“) ir aiškiai suvokė tėvus atstojančių suaugusiųjų vaidmenį. Šis ryškus kontrastas praktiškai įrodo tai, ką teigia socialinės politikos tyrėjai (pavyzdžiui, Ohene ir Garcia,

2019). Ilgalaikė, stabili globa šeimoje vaiko raidai yra nepalyginamai palankesnė nei gyvenimas institucijoje. M7 istorija patvirtina: galimybė užmegzti tvirtą, saugų ryšį su vienu konkrečiu žmogumi sėkmingai sustabdo traumų perdavimą iš kartos į kartą ir padeda sveiką psichologinį pamatą visavertei tapatybei.

Aptariant vaikystės išgyvenimus, ne mažiau svarbu atsižvelgti ir į visuomenės stigos poveikį. Tyrimo dalyvės pasakojo, kad joms teko kęsti ne tik vidinį nesaugumą šeimoje ar globos įstaigoje, bet ir atvirą aplinkinių priešišumą. Nors teoriškai švietimo sistema turėtų padėti vaikui integruotis ir suteikti jam emocinę atramą, moterų atmintyje mokykla neretai išliko kaip vieta, kurioje etiketės buvo tik dar labiau įtvirtinamos. Štai M6 pasidalino itin skaudžia patirtimi iš pradinių klasių. Mokytoja atvirai, prieš visus bendraamžius, išjuokdavo mergaitę dėl prastos išvaizdos ar žemo socialinio statuso. Toks atviras suaugusiojo smurtas ir išankstinis pasmerkimas („ta stigma yra uždėta tokiems vaikams“) palieka gilius randus ir suformuoja stiprų nevisavertiškumo kompleksą.

Tai veda prie M. Krumer-Nevo (2020) analizuojamo skurdo gėdos ir socialinės atskirties fenomeno. Aplinkos transliuojamas požiūris, kad institucijos vaikas yra iš anksto „pasmerkta“ ar „probleminis“, verčia šias moteris visą gyvenimą nešti įrodinėjimo našą. Kaip taikliai pastebi M1, buvusiam globotiniui visą gyvenimą tenka teisintis ir įrodinėti savo vertę: „turi pats eiti įrodinėti, kad nu maža ką, kad aš esu iš vaikų namų“. Nuolat susiduriant su tokiu aplinkinių nepasitikėjimu, žmogus neišvengiamai užsiaugina apsauginį šarvą. Ši vaikystėje patirta stigma tampa vienu iš pagrindinių variklių tolesniame jų gyvenime – motinystė šioms moterims neretai tampa erdve, kurioje jos desperatiškai stengiasi įrodyti sistemai ir aplinkiniams savo vertę, siekdamos tapti „tobulomis“ mamomis vien tam, kad paneigtų joms vaikystėje primestus neigiamus lūkesčius.

Apibendrinant tyrimo dalyvių naratyvus apie gyvenimą institucinėje globoje, galima išskirti tris esmines analitines dimensijas, kurios turėjo tiesioginės įtakos jų asmenybės ir tapatybės formavimuisi (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. *Institucinės patirties emocinio ir socialinio lauko analizė*

Analitinė dimensija	Reiškimosi forma institucijoje	Poveikis asmenybės formavimuisi
Materialinė aplinka	Bazinio aprūpinimo užtikrinimas, bet nuolatinė kova dėl asmeninių daiktų (pagalvių, drabužių).	Formuojasi išgyvenimo instinktas ir perdėtas asmeninės nuosavybės, privatumo vertinimas suaugus.
Santykis su autoritetais	Priklausomybė nuo besikeičiančio personalo, „geros“ prieš „griežtą“ auklėtoją, sistemos taisyklės.	Ugdomas gebėjimas manipuliuoti, slėptis (išvengti bausmės) arba visiškai paklusnumas autoritetui.

Visuomenės požiūris	Išankstinis nuteisimas mokyklose, apkalbos, atviras žeminimas dėl statuso.	Gili stigma, lemianti nuolatinį poreikį teisintis, įrodinėti savo vertę arba agresyvų atsiribojimą nuo visuomenės.
---------------------	--	--

Įvertinus šiuos tris aspektus – materialinę aplinką, santykį su autoritetais ir visuomenės požiūrį – išryškėja vadinamasis padidinto budrumo (angl. *hyper-vigilance*) fenomenas. Moterys, užaugusios sistemoje, kurioje nuolat trūko privatumo ir emocinio saugumo, išsiugdo ypatingą jautrumą bet kokioms grėsmėms. Jos išmoka nuolat, akylai stebėti aplinką bei galimus pavojus ir prie jų derinti savo elgesį. Viskas daroma vienam tikslui – kad išvengtų įstaigos bausmių ar aplinkinių pasmerkimo. Nors vaikystėje toks nuolatinis budrumas atstojo gyvybiškai svarbų apsauginį skydą, vėliau viskas pasikeičia. Žengiant į savarankišką gyvenimą, o ypač – tapus mamomis, šis įprotis virsta be galo sekinančia našta. Prieraišumo teorijos požiūriu tai reiškia, kad šioms moterims be galo sunku pereiti iš „išgyvenimo būsenos“ į ramaus, saugaus gyvenimo etapą. Jų sąmonėje supančioji aplinka, o kartu ir valstybės institucijos, vis dar išlieka nenusipėjamos ir linkusios bausti.

Remiantis šiais duomenimis, galima daryti aiškią išvadą: gyvenimas institucijoje suformuoja sudėtingą apsauginių išgyvenimo įpročių tinklą. Vien tik materialinis aprūpinimas niekada nekompensuoja emocinio ryšio trūkumo, o nuolatinis visuomenės pasmerkimas verčia šias moteris visą gyvenimą įrodinėti savo vertę. Vėliau ši patirtis atsiliepia ir jų pačių motinystei, iš esmės nulemdama santykį ir kasdienį elgesį su savo vaikais.

3.2.2. Perėjimas į savarankišką gyvenimą: institucinės globos pabaiga ir išgyvenimo krizė

Gyvenimo etapas, kuomet jaunas žmogus palieka globos sistemą ir žengia į savarankišką suaugusiojo pasaulį, tyrimo dalyvių naratyvuose atsiskleidžia kaip vienas dramatiškiausių lūžio taškų. Oficialiai šis perėjimas traktuojamas kaip natūrali brandos pasekmė, susijusi su pilnametystės sulaukimu. Kaip rodo surinkti empiriniai duomenys, realybėje tai tampa drastišku, o neretai ir giliai traumuojančiu atsiskyrimu. Šis lūžis išryškina didžiules socialinės politikos bei praktinio jaunuolių paruošimo gyvenimui spragas. Analizuojant moterų pasakojimus, į akis krinta viena skaudi aplinkybė – valstybės teikiama globa nutrūksta tiesiog staiga. Merginos paliekamos visiškoje emocinėje bei finansinėje tuštumoje, o išgyventi čia padeda ne sistema, bet tik atsitiktinai susirasti artimi ryšiai ir bičiuliai.

Skirtingai nei bendraamžiai, šios jaunos moterys neturi galimybės grįžti „atgal namo“ ištikus nesėkmei. Dėl šios priežasties nuo pat pirmosios savarankiško gyvenimo dienos jas slegia milžiniška atsakomybė. Šis nuolatinis išgyvenimo stresas neretai tampa lemiamu kliūtimi, užkertančia kelią siekti aukštesnio išsilavinimo ar sklandžiai įsilieti į visuomenę.

Moksliniame diskurse šis reiškinyss dažnai apibrėžiamas kaip „suspaustas“ arba „pagreiktas“ perėjimas į suaugusiųjų pasaulį“ (angl. *compressed transition*). Skirtingai nei bendraamžiai iš biologinių šeimų, kuriems savarankiškėjimas yra laipsniškas, kelerius metus trunkantis procesas, lydimas nuolatinio tėvų finansinio bei emocinio „apsauginio tinklo“, globos įstaigų auklėtiniai patiria staigų, vienkartinį ir negrįžtamą atsiskyrimą nuo sistemos. Valstybės socialinės apsaugos aparatas šiuo etapu remiasi išskirtinai chronologiniu amžiumi (dažniausiai – aštuonioliktojo gimtadieniu), absoliučiai ignoruodamas realią psichologinę jaunuolio brandą bei elementarių gyvenimo įgūdžių stoką. Toks biurokratinis „išmetimas“ į suaugusiųjų pasaulį priverčia šias jaunas moteris akimirksniu mobilizuoti visus išgyvenimo instinktus, neretai reikalaujant neadekvačių asmeninių aukų. Šis atotrūkis tarp oficialių institucijų lūkesčių ir realaus, traumoto jauno žmogaus pasirengimo tyrimo dalyvių naratyvuose išryškino tris esmines išgyvenimo krizės ašis, kurios detalios pateikiamos žemiau (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Savarankiško gyvenimo pradžios iššūkiai ir išlikimo strategijos

Grupė	Pogrupis	Patvirtinantys teiginiai iš tyrimo dalyvių interviu
Finansinis ir buitinis neraštingumas	Biudžeto planavimo įgūdžių stoka	M1 „<...> pirmą mėnesį viską išleidai, sėdi ir galvoji, kaip čia man dabar toliau? Po to tas kraitis, neturėjimas, nes tada eini ieškoti, kas tau patalynę duos, kas tau indus duos?“ M4 „Pinigų ir biudžeto kažkokios spragos. Tai buvo didžiulis apskritai nesuvokimas. <...> Tada, aišku, yra didžiulis stresas. Tada turi skolintis, nu toks ratas nuolat.“ M6 „<...> vos ne pusė pinigų ant tos nuomos man išėjo. Ir tada kiek ten to maisto papirksi, kažkiek tai makaronai, makaronai, makaronai <...>.“
Buitinė ir psichologinė adaptacija	Kasdienės buities ir naujos aplinkos šokas	M4 „<...> valgyt iš pradžių nemokėjau gamintis, nes gamindavau dideliais kiekiais <...> makaronų išsiviriau visą pakelį, ir galvoju ką aš veiksiu su tiek makaronų, toks juokingas, galbūt momentas, bet ir svarbus.“ M1 „<...> gal netgi keista, kai jau tu vienas gyveni pas nuomininką <...>, visada yra tylą. Tai va čia buvo man labai keista, nes kai įpratai visą gyvenimą <...> tam triukšme augti.“ M2 „<...> nemokėti man, kaip, pavyzdžiui, valgyti <...> skambindavau [vaikino mamai] ir klausdavau, ką dėt, kaip daryt.“
Institucinio atstūmimo traumas	Sąlyginis pasitikėjimas ir ryšių nutraukimas	M2 „<...> būtent tą naktį vaikų namuose dingo mėsa virtuvėj <...> ir buvau apkaltinta aš. <...> mane iškviatė policiją į apklausą <...> labai supykau <...> susirinkau daiktus ir išėjau gyventi su draugu.“ M3 „<...> jie paskui atsisakė globos, nes maždaug jie pagalvojo, kad jie darys gerą darbą ir paims jau, kaip sakant, subrendusią asmenybę ir bandys ją laužti. Tai ten nenusisakė santykiai, tai jie atsisakė globos.“

Alternatyvūs palaikymo tinklai	Horizontalūs ryšiai ir ankstyvos partnerystės	M6 „<...> išvažiavau į sostinę, ten mano sesės buvo, tai su jom panašu kapanojaus ir taip susiradau darbą.“ M5 „<...> susiradau vaikiną ir sumetėm <...> pradėjom nuomotis butą. <...> Kas savaitę mesdavomės pinigų.“ M4 „Tai tai turbūt vienas iš didžiausių šeima šeima. <...> kadangi globėjos viena iš dukterų yra mano geriausia drauge, tai irgi toks vat. Palaikymas irgi kažkoks buvimas.“
--------------------------------------	--	---

Giluminė šio gyvenimo etapo analizė pirmiausia išryškina vadinamąjį „įmetimo į vandenyną“ fenomeną, kurį interviu metu taikliai suformulavo viena iš tyrimo dalyvių. Metai iš metų gyvendamos griežtai struktūruotoje institucinėje aplinkoje, kurioje visais komunaliniais mokesčiais, šildymu ir maisto tiekimu rūpinasi personalas, merginos neturi galimybės išsiugdyti adekvataus realybės suvokimo. Išėjimas iš įstaigos joms tampa absoliučiu finansiniu šoku. Valstybės skiriamos išmokos, kurios tuo metu buvo itin menkos, neužtikrina jokio oraus pragyvenimo. Iškalbingas yra M6 pasakojimas apie patirtą kraštutinį skurdą. Gavusi vos šimto trisdešimties litų pašalpą, ji buvo priversta išsinuomoti kambarį apleistame barake, o likusių lėšų pakako tik makaronams ir bulvėms. Ši kritinė situacija privertė jauną merginą po mėnesio mesti mokslus mokykloje ir įsidarbinti siuvykloje pilnu etatu vien tam, kad išgyventų. Tai rodo visišką sistemos negebėjimą užtikrinti tolygų jauno žmogaus startą – švietimas ir ateities perspektyvos aukojamos ant elementaraus išlikimo aukuro.

Net ir tais atvejais, kai valstybė skiria didesnę, vadinamąją įsikūrimo išmoką, iškyla lėšų administravimo problema. M5 istorija atskleidžia institucinį nepasitikėjimą pačiu jaunuoliu: šešių tūkstančių litų išeitinė kompensacija nebuvo duodama tiesiai į rankas. Vietoje to, mergina turėjo vaikščioti po parduotuves su savivaldybės atstovu, kuris apmokėdavo sąskaitas už būtiniausią buitinę techniką ar langų keitimą. Nors teoriškai tokia kontrolė turėtų apsaugoti nuo pinigų iššvaistymo, realybėje ji neišsprendžia paties svarbiausio klausimo – neužtikrina būsto įsigijimo ar ilgalaikės nuomos. Prisidėjęs absoliutus biudžeto planavimo įgūdžių nebuvimas, kurį atvirai pripažįsta M1, išleisdama visus pinigus per pirmąjį mėnesį ir likdama be patalynės bei indų, veda prie nuolatinio skolinimosi ir psichologinio išsekimo.

Šalia finansinių iššūkių ryškėja ir gili buitinė bei psichologinė adaptacijos krizė. Institucijoje praleisti metai suformuoja specifinius, masiniam gyvenimui pritaikytus įpročius, kurie savarankiškoje buityje tampa nepritaikomi. M4 prisiminimas apie išvirtą visą pakelį makaronų vienam asmeniui atidengia ne tik komišką, bet ir tragišką situacijos pusę – vaikai globos įstaigose nemato ir nesupranta individualios namų ūkio dinamikos, elementaraus porcijų skaičiavimo ar maisto gamybos vienam asmeniui. Psichologinį atsiskyrimo gylį puikiai iliustruoja M1 pastebėjimas apie tylą. Ištrūkusi iš nuolatinio šurmulio, riksmų ir kolektyvinio gyvenimo, naujame nuomotame būste ji susiduria su

slegiančia tyla, kuri sukelia nerimą ir reikalauja naujo psichologinio prisitaikymo prie buvimo vienai su savimi.

Gilinantis į išėjimo iš globos sistemos aplinkybes, atsiskleidžia itin skaudus ryšių trapumo ir sąlyginio pasitikėjimo fenomenas. Visuomenėje vyrauja įsitikinimas, kad globos namai ar globėjai vaikui atstoja tikrą šeimą. Tačiau M2 patirtis šią iliuziją negailestingai griauja. Nors pati mergina teigė palaikiusi puikius ir atvirus santykius su įstaigos personalu, jos aštuonioliktojo gimtadienio rytas baigėsi ne švente, o policijos apklausa. Įstaigos virtuvėje dingus mėsai, administracija be jokių įrodymų vagyste apkaltino ką tik pilnametystės sulaukusią ugdytinę. Šis atviras ir šiurkštus institucijos nepasitikėjimas sukėlė tokį didžiulį nusivylimą bei pyktį, kad M2 tą pačią dieną susikrovė daiktus ir visam laikui paliko globos namus. Panašią atstūmimo traumą išgyveno ir M3. Globėjai jos atsisakė likus vos pusmečiui iki pilnametystės, teisindamiesi tuo, kad paauglės asmenybės „nepavyko palaužti“. Šie liudijimai patvirtina, kad ryšys su institucija ar globėjais, kad ir koks šiltas atrodytų išoriškai, dažniausiai yra tik sąlyginis. Pasikeitus teisiniam statusui ar iškilus menkiausiam konfliktui, vaikas akimirksniu tampa visiškai svetimas. Su juo pradeda elgtis pasitelkiant ne šeimyniškus ar pedagoginius, o griežtus baudžiamuosius metodus.

Šios krizės akivaizdoje būtina įvertinti tai, kas padėjo jaunoms moterims išlikti nesužlugdytom. Kadangi valstybinis palydėjimas tuo laikotarpiu praktiškai neegzistavo, visos tyrimo dalyvės išsigelbėjimą rado asmeniniuose, pačių susikurtuose horizontaliuose tinkluose. Visiškai be valstybinės šeimos paramos likusios merginos (M1, M2, M5) išeitį rado ankstyvose partnerystėse. Apsigyvenimas su vaikinais, išteklių apjungimas ir rėmimasis antrosios pusės šeimos pagalba (pavyzdžiui, M2 mokymasis gaminti maistą skambinant vaikinio mamai) tapo pagrindiniu integracijos į visuomenę varikliu. Kitos atramą rado biologiniuose ryšiuose (M6 sesers pagalba) arba išsaugotuose ryšiuose su pavieniais empatiškais žmonėmis (M4 ryšys su buvusią globėja ir jos dukra).

Visiškas šio išgyvenimo scenarijaus kontrastas atsispindi M7 naratyve. Būdama vienintelė tyrimo dalyvė, nuo kūdikystės užaugusi stabilų ir mylinčių tėvų/globėjų šeimoje, ji nepatyrė jokio perėjimo į savarankiškumą šoko. Pilnametystė jos gyvenime nepakeitė nieko – ji toliau gyveno savo vaikystės namuose, jai nereikėjo sukti galvos dėl mokesčių, maisto ar išgyvenimo, o didžiausiu rūpesčiu tapo tik degalų įsipylimas į tėvų padovanotą automobilį. Šis drastiškas skirtumas tarp M7 ir visų kitų tyrime dalyvavusių moterų yra esminis įrodymas: krizę sukelia ne pats pilnametystės faktas, o ydinga, institucinės atskirties kupina globos sistema, kuri išmeta nepasiruošusį žmogų į visuomenę be jokio apsauginio buferio. Būtent šios išgyvenimo pamokos, skurdas ir išmoktas radikalus savarankiškumas vėliau tampa tuo pamatu, ant kurio šios moterys pradės kurti savo pačių šeimas ir formuos unikalų santykį su motinyste.

3.2.3. Motinystės tapatybės konstravimas: tarp praeities šešėlių ir sąmoningos transformacijos

Motinystės patirtis moters gyvenime natūraliai sukelia tapatybės virsmą, tačiau asmenims, užaugusiems be biologinės šeimos užnugario, šis perėjimas įgauna kur kas gilesnę, egzistencinę prasmę. Neturint pamatinio pozityvaus šeimos modelio, tapti mama reiškia ne tik prisiimti naują socialinį vaidmenį, bet ir savarankiškai, be jokio išankstinio „brėžinio“, sukonstruoti visą motinystės praktiką. Tyrimo duomenų analizė atidengia itin jautrų pokytį: buvusios globotinės nuolat balansuoja tarp nevalingo institucinėje aplinkoje įgytų gynybinių mechanizmų atkartojimo ir desperatiško siekio sukurti savo vaikams tai, ko pačioms vaikystėje ypatingai trūko.

Tapatybės teorijos kontekste šis procesas suvokiamas kaip identiteto restruktūrizavimas krizės akivaizdoje. Pasak naratyvinės psichologijos atstovų, žmogus savo gyvenimo prasmę kuria naratyvų, atspindinčių jo ryšį su praeitimi, dabartimi ir ateitimi, pagalba (McAdams, 2013). Buvusioms globotinėms motinystė tampa būtent ta ašimi, ant kurios jos priverstos iš naujo „užmauti“ visą savo asmeninę istoriją. Kadangi institucinė patirtis dažniausiai yra paženklinta fragmentacijos, kontrolės ir privatumo stokos, tapimas motina joms atveria unikalią galimybę atgauti galią (angl. *agency*). Jos įgyja šansą pačios tapti tos „tobulos“ ar bent jau „normalios“ šeimos, kurios niekada neturėjo, kūrėjomis. Tačiau šis procesas nevyksta tuščioje erdvėje – jis neatsiejamas nuo gilių vidinių konfliktų, kuriuose senieji, trauminiai išgyvenimo instinktai susiduria su naujais, pačių moterų susikurtais motinystės idealais.

Prieš pradėdant analizuoti pačias auklėjimo strategijas, tikslinga pažvelgti į pirminį moterų santykį su motinystės idėja. Pradinis lūkestis, su kuriuo tiriamosios žengė į šį etapą, buvo nulemtas jų patirtos institucinės aplinkos specifikos (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Pradinis santykis su motinystės idėja ir išgyvenamos baimės

Grupė	Pogrupis	Analitinė interpretacija	Patvirtinantys teiginiai iš interviu
1. Pirminis motinystės lūkestis	Baimė ir atmetimas	Vaikai asocijuojami su instituciniu nuovargiu, triukšmu ir asmeninės laisvės suvaržymu, nes pačioje globoje vaikas traktuojamas kaip „darbas“ ir „rūpestis“.	M4 „Aš taip kažkaip tais vengiau, vengiau tos minties <...> man maži vaikai asocijavosi su rūpesčiu <...> Vaikai atrodė vargas ir tokia kančia, ir toks kažkoks kaip bausmė labai didelė.“
2. Išankstinis santykis su motinystės idėja	Egzistencinis ilgesys	Motinystė matoma kaip vienintelė galimybė užpildyti institucinėje vienoje atsiradusią	M3 „Man reikėjo kažką mylėti, man reikėjo kažką tai savo turėti. Nu toks buvo begalinis ilgesys kažko tokio.“

		emocinę tuštumą, susikuriant neatimamą meilės objektą.	
3. Psichologinis pasiruošimas	Egzistencinis nerimas po gimdymo	Susidūrimas su atsakomybe už kitą gyvybę provokuoja bejėgiškumą ir išankstinės patirties neturėjimo krizę, dažnai lemiančią perdegimą ar depresiją.	M5 „<...> turėjau tą tokią, kaip sako pogimdyminę depresiją. Tai pusę metų buvo. Man emociškai sunku ne tiek, kad vaiką auginti, bet pati su savim turėjau susitvarkyt. <...> galvojau, aš mama, kaip aš jį auginsiu, ką aš jam valgyt darysiu <...>.“

Gilinantį į pirminį tiriamųjų požiūrį į motinystę, ryškėja radikalus patirčių poliariškumas. Moterys, kurios valstybinės globos įstaigose nuolat jautėsi esančios tik „prižiūrimi objektai“ didelėje grupėje, išvystė stiprų atmetimo reakcijos mechanizmą. M4 naratyvas skaudžiai iliustruoja šį procesą: vaikai jos sąmonėje asocijavosi su kančia ir bausme. Toks mąstymas yra visiškai dėsningas, turint omenyje, kad institucijoje vaiko verksmas ar poreikiai dažnai sukelia personalo nuovargį, o pats gyvenimas dideliame kolektyve nepalieka erdvės matyti natūralaus tėvystės džiaugsmo. Visiškai priešingą poziciją demonstruoja M3, kuriai institucinė vienatvė sugeneravo nenumaldomą poreikį turėti kažką savo. Šiai moteriai kūdikio gimimas tapo savotišku inkaru, leidžiančiu pagaliau realizuoti susikaupusį ir niekam iki tol neatiduotą meilės rezervą. Tačiau abiem atvejais susiduriama su milžinišku egzistenciniu nerimu, kurį M5 atvirai įvardija kaip pogimdyminę depresiją. Neturint mamos ar patikimos močiutės figūros, kuri galėtų perduoti natūralias vaiko priežiūros žinias ir suteikti ramybę, išėjimas iš ligoninės su kūdikiu virsta panikos šaltiniu, reikalaujančiu per itin trumpą laiką perkonstruoti visą savo tapatybę.

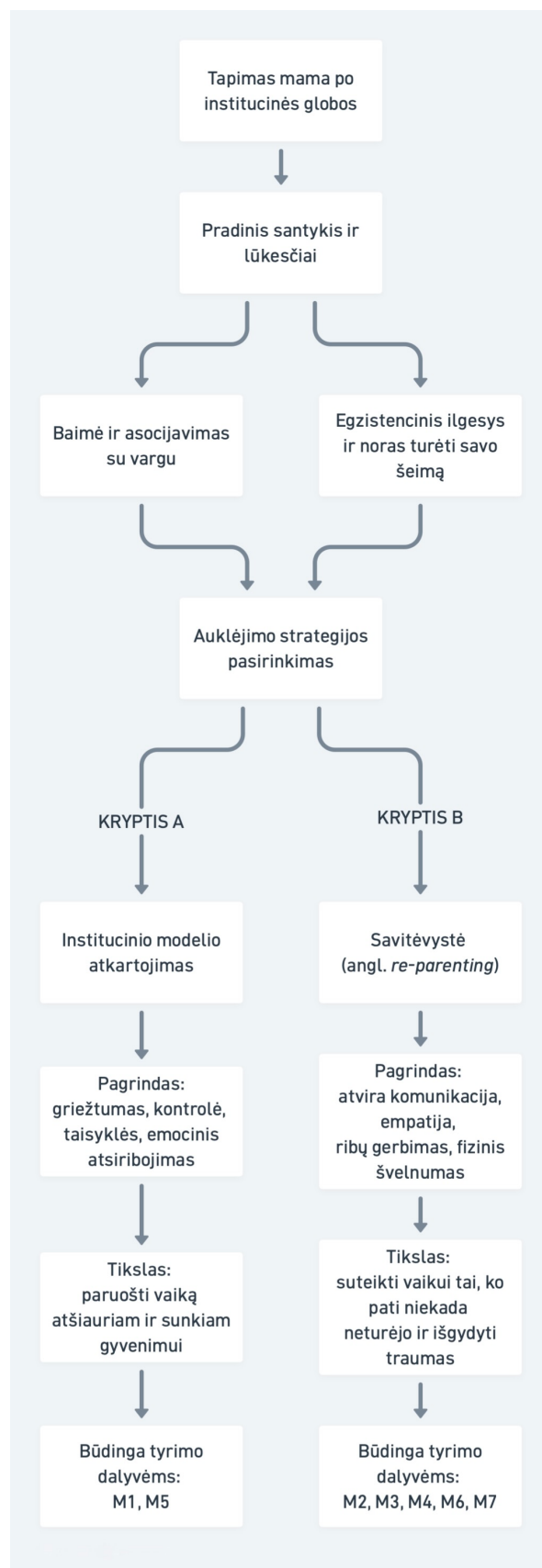
Gilinantį į ankstyvąją motinystės laikotarpį, atsiskleidžia itin jautrus „motinos be motinos“ (angl. *motherless mother*) fenomenas. Kūdikio gimimas šioms moterims neretai tampa stipriu dirgikliu, kuris nesąmoningai pažadina jų pačių neišgedėtą vaikystės sielvartą. Laikydamos ant rankų savo naujagimį ir matydamos jo visišką pažeidžiamumą bei priklausomybę, buvusios globotinės visu aštrumu suvokia, kokio masto apleistumą kažkada išgyveno pačios. Būtent tokiais akimirkomis jos skaudžiausiai pajunta pamatinės, besąlygiškai mylinčios tėvų figūros trūkumą. Joms be galo stinga žmogaus, į kurį galėtų atsiremti ieškodamos ne tik praktiško patarimo, bet ir emocinės šilumos. Tai puikiai paaiškina, kodėl tyrimo dalyvių pasakojimuose motinystės pradžia taip dažnai persipina su visišku išsekimu ir depresyviomis nuotakomis. Joms tenka milžiniškas dvigubas krūvis: reikia ne tik jaukintis naują mamos vaidmenį, bet ir psichologiškai išgyventi antrinį savo pačių vaikystės praradimą.

Negana to, šią egzistencinę krizę dar labiau pagilina visuomenės spaudimas atitikti nerašytas normas. Viešojoje erdvėje vyraujantis „romantizuotos motinystės“ mitas perša mintį, esą atsidavimas ir

meilė kūdikiui privalo prabusti savaime, tarsi natūralus instinktas. Tačiau moterys, kurių emocinio prieraišumo formavimąsi vaikystėje sutrikdė gyvenimas valstybinėje globoje, susiduria su visai kita realybe. Jos neretai patiria emocinį pasimetimą ir sunkų kaltės jausmą, kai šis išgirtasis „motinystės instinktas“ neprabunda automatiškai, o iš jų pačių pareikalauja milžiniškų valios pastangų.

Norėdamos atitikti šį visuomenės, o ir savo pačių susikurtą idealą, jaunos mamos privalo įveikti didžiulį suvokimo lūžį. Joms tenka neįtikėtinai greitai pasikeisti: iš pasyvios sistemos auklėtinės, kurios dienotvarkę ir gyvenimą anksčiau diktavo svetimi žmonės, virsti visateise sprendimų priėmėja – atsakinga, savarankiška ir vaiko gyvybę puoselėjančia motina. Būtent šis radikalus savivokos pokytis vėliau ir nulemia tai, kokius kasdienius vaikų auklėjimo būdus jos pasirenka.

Atslūgus pradiniam sukrėtimui ir prasidėjus įprastai vaiko auginimo kasdienybei, išryškėja du pagrindiniai motinystės keliai. Tyrimo duomenys rodo, kad moterų pasirenkamus auklėjimo būdus galima išskirstyti į dvi visiškai priešingas kryptis. Pirmoji atspindi nevalingą, vaikystėje patirto elgesio kartojimą, o antroji liudija sąmoningą apsisprendimą nutraukti traumos grandinę (žr. 6 pav.).

6 pav. Motinystės auklėjimo strategijų konstravimas po institucinės patirties

Analizuojant diagramoje atvaizduotas kryptis – kaip buvusios globotinės reaguoja į vaikų nepaklusnumą, kaip formuoja taisykles ir išreiškia emocijas – tyrimo duomenys suskirstyti į atitinkamas kategorijas (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. *Motinstės modelių konstravimo trajektorijos po institucinės patirties*

Grupė	Pogrupis	Analitinė interpretacija	Patvirtinantys teiginiai iš interviu
1. Institucinio modelio atkartojimas (Kryptis A)	Griežtumo ir taisyklių dominavimas	Nežinant, kaip kurti švelnų ryšį, kliaujamasi vieninteliu pažįstamu metodu – institucine disciplina ir tvarkos palaikymu per griežtumą.	M5 „Aš esu labai gera, griežta mama. Kaip mane auklėjo, stengėsi, kad nu viskas būtų ir mokykloje, ir pažymiai, ir tvarka, taip ir aš auklėju dabar savo vaikus.“ M1 „Aš matau, kad aš perimu tą patį modulį auklėjimo irgi, kad reikia griežčiau. <...> esu paėmus šitą modulį ir man tas nelabai gerai kartais patinka <...> Kaip sakant, nesicackinu.“
1. Institucinio modelio atkartojimas (Kryptis A)	Emocinio intymumo blokavimas	Fizinio ir verbalinio švelnumo stoka vaikystėje lemia tai, kad moteriai emociškai sunku atliepti vaiko meilės poreikį natūraliai.	M1 „<...> aš auginu ir jinai žino, kad toks žodis yra mama. Va, taip ir aš negaliu jai parodyti, kad yra ne tik žodis mama. <...> Tai vat su šituo irgi dirbama yra.“
2. Savitėvystė (angl. <i>re-parenting</i>) (Kryptis B)	Emocijų reguliavimas ir traumos laužymas	Nors natūrali reakcija į stresą išlieka gynybinė (šaukimas), mama atlieka milžinišką vidinį darbą, siekdama nutraukti smurto grandinę.	M4 „Niekas neišmokė kaip kaip penkiasdešimt kartų pasakyti ne ir penkiasdešimtą kartą nerėkti. <...> kiekvieną dieną mokausi ir galvoju, kaip čia vat sureguliuot savo nervinę sistemą.“ M3 „Ir kokie jų [globėjų] yra įsitikinimai, požiūriai ir visa kita, tai viską atvirkščiai darau.“
2. Savitėvystė (angl. <i>re-parenting</i>) (Kryptis B)	Besąlyginio pasitikėjimo ir privatumo kūrimas	Kompensuojama pačios patirta baimė institucijoje, kai nuo darbuotojų tekdavo slėptis. Santykis grįstas vaiko išklausa ir pagarbos asmeninei erdvei diegimu.	M2 „Savo vaikui sakau, kas benutiktų, tu visada gali pasakyti, nes mes spręsim, žmonės klysta. <...> aš pritūpiu, nuvaliau ašaras ir sakau, aš tavim tikiu. <...> nes mano patirtis kaip pas mane buvo problemos, aš bėgdavau nuo globėjų. Aš slėpdavausi.“

Pirmoji trajektorija (Kryptis A), apibrėžiama kaip institucinių modelių atkartojimas, atidengia gilų psichologinį paralyžių. Dalis moterų (M1, M5) prisipažįsta taikančios išskirtinai griežtą, disciplinuotą auklėjimo stilių. Šiame kontekste ypač vertinga M1 refleksija. Ji visiškai sąmoningai mato,

kad taiko tą patį „modulį“, kurį patyrė vaikų namuose. Tai, kad ji naudoja formuluotę „nesicackinu“, parodo išlikusį institucinį išgyvenimo instinktą – emocijos yra prabanga, o pagrindinis tikslas yra griežtai paruošti vaiką atšiauriam pasauliui. Dar jautresnis M1 prisipažinimas apie emocinio intymumo blokadą: ji supranta esanti „mama“ formaliai, tačiau jai be galo sunku ištransliuoti tą jausmą kūno kalba ir švelnumu, nes šio įgūdžio jos niekas neišmokė. Institucinėje globoje neegzistuoja natūralus, spontaniškas fizinis švelnumas ar ilgi, jaukūs pokalbiai prieš miegą. Meilė ten dažnai matuojama per švarios aprangos ar atliktų pamokų prizmę. Todėl tapus mama tenka prievarta, per didžiules asmenines pastangas mokytis to, kas harmoningose šeimose augusiems žmonėms gaunasi savaime.

Antroji, kur kas dažnesnė trajektorija tyrimo dalyvių naratyvuose (Kryptis B) yra sąmoningas vadinamasis savitėvystės arba atkuriamosios tėvystės procesas. Užuoat pasidavusios inercijai, šios moterys (M2, M3, M4, M6) kasdien atlieka terapinį aktą laužydamos savo pačių traumas. M4 atvirai kalba apie kylančią agresiją ir norą rėkti susidūrus su vaiko nepaklusnumu. Jos vidinėje sistemoje nėra įrašyto ramaus konflikto sprendimo kodo, todėl kiekviena stresinė situacija reikalauja nenatūralių pastangų „sureguliuoti savo nervinę sistemą“. Šis nuolatinis savęs stebėjimas liudija nepaprastą atsparumą – moteris renkasi sunkų kelią mokytis empatijos, kad apsaugotų savo vaiką nuo tos baimės, kurią jautė pati. M3 kategoriškai pabrėžia šį sąmoningą atsiribojimą: „Ir kokie jų [globėjų] yra įsitikinimai, požiūriai ir visa kita, tai viską atvirkščiai darau“.

Ypatingą reikšmę šiame gijimo procese įgauna pasitikėjimo ir privatumo aspektai, kurie atkeliauja tiesiai iš traumuojančių vaikystės patirčių. M2 istorija yra klasikinis kompensacinio auklėjimo pavyzdys. Kadangi vaikų namuose susidūrusi su problema ji bėgdavo ir slėpdavosi nuo darbuotojų, žinodama, kad sulauks bausmės ar pasmerkimo, savo vaikams ji kuria absoliutaus pasitikėjimo erdvę. Pažadėdama vaikui, kad „aš tavim tikiu“ ir leisdama jam klysti, ji ne tik stiprina motinos ir vaiko ryšį, bet ir iš naujo apibrėžia savo pačios santykį su autoritetais. Panašus psichologinis perkėlimas matomas ir asmeninės erdvės gynimo atveju. Išgyvenusios vaikystę, kurioje viskas priklausė institucijai ir dėl kiekvieno asmeninio daikto tekdavo kovoti su kitais vaikais, dabar šios moterys itin griežtai gina savo vaikų asmeninių daiktų neliečiamumą. Nors pačios mamos atvirai pripažįsta, kad tai iš dalies yra patirtų traumų palikimas, toks perdėtas vaiko asmeninės erdvės saugojimas tampa savotišku skydu. Jis garantuoja vaikui tą materialinį ir psichologinį orumą, kuris iš pačios moters kadaise buvo tiesiog atimtas.

Dar vienas ypač svarbus momentas – tai griežtas atsiribojimas nuo destruktivaus biologinių tėvų gyvenimo būdo. Tyrimo dalyvių (pavyzdžiui, M6 ir M7) pasakojimuose atsiskleidžia didžiulis siekis paneigti visuomenės peršamą „blogų genų“ mitą. Štai M7, vertindama nuo alkoholizmo kenčiančios savo biologinės motinos elgesį, sugeba paversti jį vidinės stiprybės šaltiniu. Užuoat susitaikiusi su iš anksto primestu pasmerktosios vaidmeniu, ji tvirtina: jeigu jos pačios motina „susikišo rankas į kišenes ir išėjo“,

tai anaipol nereikia, kad ji privalo pakartoti šią istoriją. Kurdamos šiltas, struktūruotas, keliaujančias ir bendraujančias šeimas, šios buvusios globotinės galutinai nukerpa institucines ir disfunkcines biologines bambagysles. Motinystė joms tampa ne tik socialiniu statusu, bet ir galutiniu įrodymu sau bei pasauliui, kad žmogus nėra vien tik savo praeities ar prastų startinių sąlygų rezultatas.

3.2.4. Asmeninis atsparumas ir socialinio palaikymo lūkesčiai

Tyrimo baigiamoji dalis skirta moterų asmeninių stiprybių refleksijai ir sisteminių lūkesčių išgryninimui. Mokslinėje literatūroje dažnai akcentuojama, kad asmenys, patyrę ilgalaikę institucinę atskirtį, priklauso aukščiausios socialinės rizikos grupei. Tačiau empiriniai duomenys atskleidžia visiškai priešingą, į atsparumą (angl. *resilience*) orientuotą fenomeną. Patirti sunkumai, tėvų apleistumas ir kova dėl išlikimo nesužlugdė šių moterų, o priešingai – suformavo galingą vidinį stuburą, leidžiantį joms ne tik išgyventi, bet ir sėkmingai funkcionuoti visuomenėje auginant vaikus. Norint susisteminti šiuos vidinės stiprybės šaltinius ir išryškinti dabartinės socialinių paslaugų sistemos trūkumus, moterų pasakojimai buvo sugrupuoti į atitinkamas analitines kategorijas (žr. 12 lentelę).

11 lentelė. *Atsparumo mechanizmai ir autentiškas socialinės pagalbos poreikis*

Grupė	Pogrupis	Analitinė interpretacija	Patvirtinantys teiginiai iš interviu
Asmeninis atsparumas	Vidinė jėga ir radikalus savarankiškumas	Suvokimas, kad pasaulyje nėra jokio tėviško ar institucinio užnugario, formuoja nepalaužiamą vidinės kontrolės lokusą ir motinos-gynėjos instinktą.	M4 „<...> turbūt galiu išgyventi bet kokias audras. Aš tokį laivą pasistačiau, kad jo paprastai taip ne nudauši, jo paprastai neužpildysi vandeniu, jooo stiprus tas laivas, jisai daug atlaiko. <...> Didžiausia turbūt stiprybė apskritai iš visų šitų sunkumų yra mano tas sąmoningumas ir pačios savęs suvokimas.“ M2 „<...> gyveni darai viską ir ir būni stipri. <...> net nepagalvojau, kad aš galiu būti silpna.“ M7 „<...> po vaiko gimimo pas ją atsiranda liūto narsa, ta tokia stiprybė, už kovojimą, už, nu, va, tokia liūtaširdė. Tai va, tai gal tas.“
Palaikymo lūkesčiai (Neadekvati valstybės intervencija)	Santykių grįstos mentorystės trūkumas	Moterims reikia ne biurokratinės kontrolės ar vertinimo, o patikimo, nepasmerkiančio suaugusiojo patarimo	M2 „Gal, kad turėtų sunkiu sunkiu metu, į ką kreiptis patarimo. Ne tiek, ne tiek pagalbos, kiek patarimo. <...> kad tokiems žmonėms reikėtų žmogaus, <...> kuris galėtų patarti, paguosti, palaikyt.“

		kasdieninėse, buitinėse ir emocinėse krizėse.	M4 „Palaikymo. Kitų mamų. <...> Ryšys ir palaikymas, ir man atrodo, viską galima įveikti.“
Palaikymo lūkesčiai (Neadekvati valstybės intervencija)	Ilgalaikio psichologinio palydėjimo ir edukacijos stoka	Pripažįstamas poreikis išdirbti vaikystės traumas, kad jos nebūtų perduodamos vaikams. Akcentuojamas ir finansinio nepasiruošimo klausimas paliekant įstaigą.	M1 „Aš manau, gero psichologo. <...> kad būtų kažkokie pradmenys kas būna, kai tu jau išėjęs?“ M6 „<...> ten nemokina, neatsisėdi klasėj ir nesimokini kokia šeima turi būti ir kaip tu turi išmokti mylėti savo vaikus, kurti tą stiprų ryšį, tai ateina tiesiog savaime.“ M5 „<...> kad turėtų, kur mamos su šeimom gyvent, kad nereiktų tas dideles sumas kišti į nuomas. <...> Nes išleidžia vaikus, kaip sakoma, į gatvę <...> Ir tie šeši tūkstančiai <...> Nenusipirkti tu tikrai už juos nieko.“

Išsami šių naratyvų analizė atskleidžia, kad motinos, apmąstydamos savo nueitą kelią, laiko save išskirtinai stipriomis asmenybėmis. Tai puikiai iliustruoja M4 pasitelkta neskeptančio, jokioms audroms nepasiduodančio laivo metafora bei M7 paminėta „liūto narsa“. Šie įvaizdžiai liudija nepaprastai stiprų vidinės kontrolės jausmą. Šios moterys puikiai supranta, kad, skirtingai nei žmonės iš darnių biologinių šeimų, jos neturi jokio „apsauginio užnugario“ – ištikus finansinei krizei jos negali grįžti pas tėvus, o susirgus vaikui neturi galimybės paprašyti senelių pagalbos. Toks radikalus savarankiškumas kyla iš gilaus egzistencinio žinojimo: viskas jų pačių ir jų vaikų gyvenime priklauso tik nuo asmeninių pastangų. Šią realybę atvirai ir paprastai įvardija M2: „net nepagalvojau, kad aš galiu būti silpna“. Būtent ši dvasinė tvirtybė leidžia joms ne tik atsilaikyti didžiulės socialinės atskirties sąlygomis, bet ir sėkmingai atlikti mamos vaidmenį, nepalūžtant susidūrus su laikiniais buitėmis ar finansų sunkumais.

Nepaisant šios milžiniškos vidinės jėgos, paklaustos apie tai, ko labiausiai reikia iš globos išieinančioms jaunoms mamoms, tyrimo dalyvės suformuluoja labai aiškią ir aštrią socialinės politikos kritiką. Jų išsakyti lūkesčiai radikalai skiriasi nuo to, ką šiuo metu siūlo formali vaiko teisių apsaugos ir socialinių paslaugų sistema.

Pirmiausia, išryškėja esminis poreikis destigmatizuotai psichologinei pagalbai. M1 akcentuoja, kad privalu gauti profesionalų palydėjimą dar prieš išeinant iš institucijos arba iškart po jos palikimo, kad būtų galima paruošti žmogų realybei. Moterys supranta, kad jų vaikystėje patirtos traumos, fizinis ar emocinis apleistumas, nuolatinė gynybinė pozicija negali dingti savaime. Be profesionalo pagalbos šios traumos rizikuoja būti nevalingai perkeltos savo pačių vaikams, todėl psichologas (o ne kontroliuojantis socialinis darbuotojas) tampa esminiu prevencijos įrankiu.

Antrasis, itin jautrus lūkestis yra susijęs su mentorystės ir bendruomeninio palaikymo stoka. M2 naratyvas šioje vietoje yra itin iškalbingas: ji atvirai prašo ne „pagalbos“, kuri valstybiniame sektoriuje dažnai asocijuojasi su šeimos kontrole, trūkumų fiksavimu ir grėsme prarasti vaiką. Ji prašo elementaraus, žmogiško „patarimo“. Iš globos sistemos išėjusioms moterims trūksta vyresnio, patikimo žmogaus – mentorės, draugės ar palaikančio kaimyno, – kuriam būtų galima paskambinti naktį vaikui susirgus, nemokant išvirti košės ar tiesiog apėmus nuovargiui, nebijant būti nuteistai ar apšauktai asocialia. M4 antrina šiai minčiai, pabrėždama kitų, panašią patirtį turinčių mamų bendruomenės svarbą. Tai liudija būtinybę iš esmės keisti institucinį požiūrį: valstybės aparatas privalo pereiti nuo pažeidžiamų šeimų stebėsenos ir kontrolės mechanizmo prie realaus, horizontalaus įgalinimo, grįsto pagarba ir besąlyginiu priėmimu.

Trečioji lūkesčių sritis apima skaudžiausią išlikimo realybę – finansinį neraštingumą ir būsto problematiką. M6 taikliai kvestionuoja teorinį valstybės požiūrį į šeimos modelį: klasėje išmokti meilės ir biudžeto planavimo neįmanoma. Institucija neparengia žmogaus elementariai gyvenimo vadybai. M5 antrina šiai minčiai, pabrėždama, kad vienkartinės įsikūrimo išmokos (kurios dažniausiai išleidžiamos greito vartojimo prekėms ar atiduodamos skoloms) nesprendžia esminės – saugaus būsto – problemos. Jaunos mamos po globos yra priverstos didžiules sumas atiduoti neadekvačioms būsto nuomos kainoms, kas jas iškart stumia į skurdo riziką.

Nepaisant šios milžiniškos vidinės jėgos ir gebėjimo savarankiškai įveikti krizes, tyrimo dalyvės aiškiai suvokia esamos socialinės sistemos trūkumus. Paklaustos apie tai, ko labiausiai reikia iš globos įstaigų išeinančioms jaunoms mamoms, moterys suformuluoja labai konkrečius lūkesčius. Jų išsakyti poreikiai radikaliai skiriasi nuo tradicinio biurokratinio pagalbos modelio ir atidengia sisteminės socialinės politikos spragas. Išanalizavus respondencijų atsakymus, socialinio palaikymo lūkesčius galima suskirstyti į keturias esmines kategorijas, apimančias psichologinį, mentorystės, finansinį bei bendruomeninį lygmenis (žr. 12 lentelę).

12 lentelė. *Identifikuoti socialinės pagalbos poreikiai buvusioms globotinėms*

Grupė	Pogrupis	Specifika ir argumentacija (iš dalyvių naratyvų)
Ilgalaikis psichologinis palydėjimas	Traumos „amortizacija“ ir emocinis reguliavimas	M1 „Aš manau, gero psichologo. <...> kad būtų kažkokie pradmenys kas būna, kai tu jau išėjęs?“ M3 „<...> ir kokie jų [globėjų] yra įsitikinimai, požiūriai ir visa kita, tai viską atvirkščiai darau. <...> Niekas neišmokė, kaip penkiasdešimt kartų pasakyti ne ir penkiasdešimtą kartą nerėkti.“

Santykių grįsta mentorystė	Patarimai be ir vertinimo kontrolės	M2 „Gal, kad turėtų sunkiu sunkiu metu, į ką kreiptis patarimo. Ne tiek, ne tiek pagalbos, kiek patarimo. <...> kad tokiems žmonėms reikėtų žmogaus, <...> kuris galėtų patarti, paguosti, palaikyt.“
Bazinio stabilumo užtikrinimas	Finansinis kuravimas ir būsto problema	M5 „<...> kad turėtų, kur mamos su šeimom gyvent, kad nereiktų tas dideles sumas kišti į nuomas. <...> Nes išleidžia vaikus, kaip sakoma, į gatvę <...> Ir tie šeši tūkstančiai <...> Nenusipirkti tu tikrai už juos nieko.“ M4 „Pinigų ir biudžeto kažkokios spragos. Tai buvo didžiulis apskritai nesuvokimas.“
Bendruomeninis palaikymas	„Lygus su lygiu“ palaikymo tinklų kūrimas	M4 „Palaikymo. Kitų mamų. <...> Ryšys ir palaikymas, ir man atrodo, viską galima įveikti.“

Tyrimo duomenys atidengia esminį momentą – moterys neprašo gailesčio ar standartizuotų edukacinių kursų. Joms nereikia valstybinės kontrolės, kuri socialinių paslaugų sektoriuje dažnai asocijuojasi su šeimos stebėseną, deficitų fiksavimu ir grėsme prarasti vaiką.

Įvertinus visą surinktą medžiagą, peršasi aiški išvada: motinystė po gyvenimo globos sistemoje anaipol nėra vien tik naujo socialinio vaidmens priėmimas. Tai – nuolatinė, didžiulių valios pastangų reikalaujanti kova su iš kartos į kartą perduodamų traumų šešėliais bei sisteminiu valstybės abejingumu. Nors tyrimo dalyvės atskleidė ypatingą gebėjimą sutelkti vidines jėgas ir paversti asmenines žaizdas sąmoninga meile savo vaikams, ši išgyvenimo instinktais pagrįsta tvirtybė jokia būdu neturi tapti pasiteisinimu ydingai socialinei politikai.

Dabartinė valstybės sistema, besiremianti vien formaliomis išmokomis ir biurokratine kontrole, jauniems žmonėms nesuteikia jokios realios atramos. Kad šios mamos sėkmingai įsiliėtų į visuomenę ir jaustųsi tvirtai, būtina iš esmės keisti patį požiūrį. Privaloma pereiti prie tokio socialinio darbo, kuris būtų grindžiamas lygiaverčiu žmogišku ryšiu. Buvusioms globotinėms gyvybiškai reikia nesmerkiančios psichologinės pagalbos. Joms trūksta patikimo, patarti, o ne teisti linkusio žmogaus, elementarių žinių apie finansų valdymą ir saugios kitų mamų bendruomenės. Tik užtikrinus šiuos pamatinius emocinius bei praktinius ramsčius, įmanoma galutinai nutraukti atskirties grandinę. Tik tuomet šios moterys galės kurti visavertį gyvenimą jausdamosi visiškai saugios, o ne nuolat kovodamos dėl išlikimo.

3.3. Diskusija

Šio magistro darbo tikslas buvo atskleisti, kaip globos sistemoje užaugusių moterų vaikystės patirtys formuoja jų motinystės suvokimą, kylančius iššūkius ir asmeninio atsparumo mechanizmus. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai ne tik patvirtina eilę mokslinėje literatūroje keliamų prielaidų, bet ir atidengia gilius, Lietuvai specifinius institucinės globos ir socialinės politikos skaudulius. Diskusijoje gauti rezultatai interpretuojami per trijų pagrindinių teorinių ašių – prieraišumo ir traumos, motinystės socialinio konstrukto bei socialinės politikos (įgalinimo ir kontrolės) – prizmę.

Prieraišumo teorijos ribos ir savitėvystės fenomenas

Vienas iš esminių atradimų, analizuojant tyrimo dalyvių naratyvus, yra susijęs su klasikine J. Bowlby ir M. Ainsworth prieraišumo teorija ir jos ilgalaikėmis pasekmėmis. Kaip teigia Kliwer-Neumann ir kt. (2023) bei Bleich ir kt. (2024), institucinėje globoje augę vaikai patiria emocinį vakuumą, kuris suaugus pasireiškia per vengiantį arba nerimastingą prieraišumą, apsunkinantį nuosavų vaikų auginimą. Šio tyrimo duomenys iš dalies patvirtina tokią prielaidą. Buvusios globotinės iš tiesų pastebi savyje emocinio švelnumo trūkumą ir jaučia polinkį grįžti prie joms gerai pažįstamo – griežtos kontrolės – auklėjimo būdo. Kadangi vaikystėje jos neturėjo darnios šeimos pavyzdžio, savo motinystę joms teko kurti visiškai iš naujo.

Vis dėlto tyrimo rezultatai leidžia drąsiai ginčytis su fatalistiniu požiūriu, esą globos įstaigų auklėtiniai yra tiesiog pasmerkti atkartoti iš kartos į kartą perduodamas traumas (Zhukova, 2020). Atvirkščiai – surinkta empirinė medžiaga akivaizdžiai patvirtina S. Yin (2024) tyrinėtą „atsparių tėvų“ fenomeną ir M. Prévost-Lemire su bendraautoriais (2026) pasiūlytą savitėvystės (angl. *re-parenting*) idėją. Moterų pasakojimai atskleidžia neįtikėtiną dvasinę tvirtybę (angl. *resilience*). Joms motinystė reiškia ne papildomą riziką, o galingą akstiną sąmoningai nutraukti traumos grandinę. Matant šių moterų pastangas išvengti bet kokio fizinio ar psichologinio smurto, jų norą kurti besąlygišką pasitikėjimą ir išlaikyti fizinį ryšį su savo kūdikiais, darosi akivaizdu. Pasitelkdamos motinystės patirtį jos ne tik augina naują kartą. Tuo pat metu jos terapiškai „gydo“ ir savo pačių viduje esantį apleistą vaiką.

Motinystės idealo dekonstrukcija institucinės patirties fone

Teorinėje darbo dalyje aptarta patriarchalinės motinystės ideologija (A. O'Reilly, L. Paz) diktuoja, kad motinystė yra natūralus, savaime suprantamas procesas. Tačiau mūsų tyrimas atskleidžia, kad moterims, neturėjusioms saugaus biologinės šeimos užnugario, šis idealas yra žalingas. Susidūrusios su A. Ponce (2024) aprašyta „investuojančiosios motinystės“ realybe, kuomet joms tenka vienoms nešti

ir emocinę, ir finansinę šeimos naštą (dažnai neturint iš ko paveldėti būsto ar gauti finansinės pagalbos kritiniu atveju), buvusios globotinės patiria dvigubą spaudimą.

Šioje diskusijoje būtina pabrėžti ir dar vieną svarbų aspektą. Šios moterys stokoja ne tik socialinio kapitalo. Joms nuolat tenka atlaikyti S. Jackson ir C. Cameron (2012) aprašytą „nematomą naštą“ – išankstinį visuomenės pasmerkimą. Tyrimas atskleidė, kad nuo pat pradinių klasių aplinkiniai (mokytojai, visuomenė) jas neretai iš anksto nurašydavo kaip „problemines“. Tapusios motinomis, jos ir toliau velka šį praeities šleifą. Būtent todėl jų troškimas būti „geromis mamomis“ dažnai virsta desperatiška kova. Kova, kurios pagrindinis tikslas – žūtibūt įrodyti sistemai ir aplinkiniams savo vertę. Visa tai liudija, kad šių moterų motinystės sėkmė priklauso ne vien nuo individualių psichologinių savybių ar vidinės stiprybės. Ji tiesiogiai priklauso ir nuo pačios visuomenės brandos – ar ji pagaliau sugebės priimti buvusius globotinius nustodama jiems klijuoti išankstines etiketes.

Ši nuolatinė kova su visuomenės primestomis etiketėmis lemia dar vieną reiškinį – perdėtas pastangas būti tobulomis, psichologijoje vadinamas perkompensavimu (angl. *overcompensation*). Siekdamos paneigti institucijų lūkesčius, esą jos būtinai atkartos žalingą praeities elgesį, buvusios globotinės ima pačios save be galo griežtai kontroliuoti. Tyrimo duomenys rodo, kad šios moterys skiria nepaprastai daug dėmesio materialiniam vaiko aprūpinimui, jo asmeninės erdvės apsaugai ir išoriniam įvaizdžiui – pavyzdžiui, nuolatinei tvarkai ar visada švariems drabužėliams. Nors iš šono tai atrodo kaip klasikinis A. Ponce (2024) aprašytos „investuojančios motinystės“ pavyzdys, iš tikrųjų tai tėra gili gynybinė reakcija. Toks desperatiškas tobulumo siekis tampa savotišku šarvu, skirtu apsaugoti šeimą nuo bet kokio valstybės tarnybų kišimosi ar priekaištų. Vis dėlto šis nuolatinis budrumas reikalauja milžiniškų dvasinių jėgų, todėl galiausiai motiną neretai priveda prie visiško emocinio perdegimo.

Socialinės politikos kritika: nuo technokratinės kontrolės prie ryšių grįstos pagalbos

Trečioji diskusijų kryptis skirta dabartinės valstybės socialinės apsaugos politikos kritikai. Tyrimo duomenys praktiškai patvirtina N. Parton (2020) bei M. Krumer-Nevo (2020) išsakytas pastabas. Šiuolaikinė vaiko teisių ir socialinių paslaugų sistema vis dar pernelyg smarkiai kliaujasi biurokratine kontrole, standartizuotomis procedūromis bei nuolatiniu trūkumų ieškojimu. Tuo tarpu tikrojo, žmogiškojo ryšio su šeima kūrimas čia lieka visiškai pamirštas.

Moterų pasakojimai apie perėjimą į savarankišką gyvenimą akivaizdžiai įrodo šios sistemos ydingumą. Iki aštuonioliktojo gimtadienio valstybė veikia vien kaip formali aprūpintoja, tačiau visiškai neparuošia jauno žmogaus tikrai realybei – neugdo finansinio raštingumo, nemoko planuoti mokesčių ar rūpintis buitimi. Skiriamos vienkartinės išmokos, nepalydint jų ilgalaikę mentorius pagalba, jaunuolius greitai pastumia prie skurdo ribos. O sukūrus savo šeimą, tai lemia ir neišvengiamą socialinių tarnybų

stebėjimą bei „rizikos grupės“ etiketę. Taigi, užuot suteikusi tvirtą atramą ir padėjusi žmogui savarankiškai atsistoti ant kojų, sistema jį tik dar labiau klampina.

Tyrimas atskleidžia, kad esminis lūžis – moterų dvasinės tvirtybės susiformavimas – įvyko anaipol ne dėl valstybės įsikišimo ar taikomų priemonių. Jį nulėmė natūralioje aplinkoje užsimezgę žmogiški, pasitikėjimu grįsti santykiai. Moteris išgelbėjo atrama, kurios jos sulaukė iš pavienių atjaučiančių auklėtojų, buvusių globėjų, partnerių ar likimo draugų. Iš esmės, šie žmonės natūraliai pritaikė lygiaverčių ryšiu paremto socialinio darbo (angl. *relationship-based social work*) principus. Tai praktiškai patvirtina E. Lewis ir kt. (2022) mintį: norint iš tiesų padėti pažeidžiamoms, globos įstaigose užaugusioms mamoms, socialinė politika privalo iš esmės keistis. Būtina atsisakyti baudžiamosios logikos, kai tarnybos orientuojasi vien į rizikų fiksavimą (pavyzdžiui, grasinant atimti vaiką ar tik formaliai vertinant namų „tvarką“). Vietoje to privalu pereiti prie skurdo kontekstą suprantančio (angl. *poverty-aware*) socialinio darbo (Krumer-Nevo, 2020). Tokia sistema neneigia sisteminės nelygybės, sugeba įžvelgti pačios motinos stiprybę ir užtikrina jai ilgalaikę, nesmerkiančią psichologinę pagalbą bei patikimo mentoriaus petį.

Be to, žvelgiant į asmeninės tvirtybės išteklius iš platesnės teorinės perspektyvos, būtina pabrėžti ir paties pasakojimo – naratyvo – galią. Tai nėra vien žodžiai; tai esminis įrankis leidžiantis žmogui iš naujo sukurti savo tapatybę. Kaip teorinėje dalyje teigė D. P. McAdams (2013), asmens identitetas susiformuoja būtent per jo paties pasakojamas istorijas ir gebėjimą sujungti pabirusius gyvenimo įvykius į vieną prasmingą visumą. Šis tyrimas patvirtino, kad dalijimasis savo išgyvenimais šioms moterims toli gražu nebuvo tik pasyvus praeities konstatavimas. Kurdamos ir garsiai įvardindamos savo motinystės patirtį, jos aktyviai perrašo „nuskriaustos globotinės“ ar „rizikos grupės atstovės“ scenarijų. Vietoje jo jos prisiima „išgyvenusios, stiprios ir sąmoningos mamos“ identitetą. Moterų gebėjimas atvirai apmąstyti savo praeitį, pamatyti globos sistemos ydas ir sąmoningai pasirinkti visai kitokį, traumos grandinę nutraukiantį auklėjimo kelią rodo itin aukštą jų emocinį intelektą. Deja, formali socialinių paslaugų sistema šios vidinės jėgos dažniausiai nesugeba nei pastebėti, nei deramai įvertinti.

Apibendrinant galima teigti, kad šis tyrimas prasmingai papildė mokslinį diskursą ir padeda išardyti vienpusį, stereotipinį buvusių globotinių kaip „rizikos grupės“ įvaizdį. Jis akivaizdžiai įrodo: nors praeitis globos įstaigose lemia didžiulius emocinius bei socialinius sunkumus motinystės etape, tai anaipol nėra galutinis nuosprendis. Pasitelkusios gilų savęs pažinimą ir, kas svarbiausia, sulaukusios lygiavertės, nesmerkiančios atramos, šios moterys tampa aktyviomis, sėkmingomis savo ir savo vaikų gyvenimo kūrėjomis. Ateityje mokslinis dėmesys šioje srityje turėtų būti sutelktas į tikslinių mentorystės bei savitarpio pagalbos (angl. *peer-to-peer*) programų veiksmingumo vertinimą Lietuvos socialinių paslaugų sistemoje.

IŠVADOS

Remiantis atlikta mokslinė teorine analize ir empirinio tyrimo rezultatais, formuluojamos šios išvados, tiesiogiai atliepiančios iškeltus darbo uždavinius:

1. Atlikus motinystės sampratos analizę mokslinėje literatūroje, atskleista, kad motinystė nėra išimtinai biologinė duotybė ar savaime prabundantys instinktai, bet sudėtingas socialinis bei kultūrinis konstruktas. Visuomenėje istoriškai įsišakniję patriarchaliniai lūkesčiai formuoja nepasiekiamą „tobulos mamos“ idealą, reikalaujantį visiško moters pasiaukojimo ir uždarančią ją privačioje namų erdvėje. Nuodugniai analizuojant biologinio determinizmo problematiką aiškėja, kad motinystės praktikų yra mokomasi, o šiuolaikinė „investuojančioji“ motinystė perkelia moterims dvigubą – emocinio rūpesčio ir pagrindinės finansinės aprūpintojos – naštą. Moterims, kurios užaugo ne biologinėje šeimoje ir neturėjo harmoningo šeimos modelio pavyzdžio, šis kultūrinis spaudimas tampa ypač sunkiu išbandymu, nes joms tenka konstruoti motinos tapatybę neturint jokio pozityvaus bazinio brėžinio.

2. Išanalizavus socialinius, ekonominius bei institucinius barjerus nustatyta, kad motinos, turinčios globos patirtį, susiduria su specifiniu, sisteminiu pažeidžiamumu. Ekonominiu lygmeniu jos dažniausiai išleidžiamos į savarankišką gyvenimą be elementarių finansinio raštingumo įgūdžių ir neturi jokio materialinio užnugario, kas po vaiko gimimo drastiškai padidina skurdo riziką. Instituciniu lygmeniu išryškėja gili socialinės politikos yda – esama vaiko teisių ir socialinių paslaugų sistema dažnai veikia ne įgalinančiu, o baudžiamuoju ir kontroliuojančiu principu. Šios moterys nuolat velka „nematomą naštą“ – vien dėl jų praeities globos įstaigose specialistai jas iš anksto nurašo kaip „rizikos grupę“. Dėl nuolatinio sekimo ir akivaizdaus nepasitikėjimo buvusios globotinės patiria didžiulį visuomenės pasmerkimą. Būtent tai atbaido jas nuo bet kokio noro prašyti pagalbos, net ir tuomet, kai jos susiduria su visiškai natūraliomis, įprastomis motinystės krizėms.

3. Empiriškai ištirtos šių moterų gyvenimo istorijos atskleidė nepaprastą santykį tarp vaikystėje patirtų traumų ir asmeninės stiprybės. Žengimą į savarankišką gyvenimą jos prisimena kaip visiško nesaugumo laikotarpį. Tuo metu formali valstybės globa staiga nutrūksta, o vieninteliais ramsčiais, padedančiais išgyventi, tampa atsitiktinai užmegzti ryšiai – pavyzdžiui, likimo draugai ar anksti sukurtos partnerystės. Vis dėlto motinystė tampa galingu lūžio tašku, leidžiančiu joms iš esmės perkurti savo tapatybę. Tiesa, nedidelė dalis tyrimo dalyvių, nerasdamos kitos išeities, nevalingai grįžta prie joms gerai pažįstamo – griežtos įstaigos disciplinos – modelio. Tačiau absoliuti dauguma rodo neįtikėtiną dvasinę tvirtybę ir renkasi vadinamąjį savitėvystės kelią. Sąmoningai nutraukdamos iš kartos į kartą perduodamų traumų grandinę, jos stengiasi kurti atvirą, atjauta ir besąlygišku pasitikėjimu pagrįstą ryšį su savo

vaikais. Analizuojant šių mamų lūkesčius, išryškėjo vienas esminis pagalbos poreikis. Joms reikia ne biurokratinės kontrolės ar standartinių tėvystės kursų. Joms gyvybiškai būtinas žmogišku ryšiu pagrįstas socialinis darbas – ilgalaikė, nesmerkianti psichologinė pagalba ir patikima mentoriaus atrama, padedanti užpildyti prarastos šeimos tuštumą.

REKOMENDACIJOS

Moterų patirčių ir teorinės literatūros analizė leidžia daryti vienareikšmišką išvadą – dabartinis socialinės pagalbos modelis veikia nepakankamai veiksmingai. Todėl socialinių paslaugų centrams ir vaiko teisių apsaugos specialistams rekomenduojama iš esmės keisti požiūrį į pagalbą prašantį žmogų. Dirbant su mamomis, kurios užaugo valstybinėje globoje, privalu atsisakyti baudžiamosios logikos. Šiandien vis dar neretai pasitaiko, kad vien augimo institucijoje faktas paskatina specialistus iš anksto priskirti moterį rizikos grupei. Užtuot taip elgusis, praktikoje reikėtų remtis skurdo kontekstą suprantančiu požiūriu. Tai reiškia, kad vietoj formalaus klaidų ieškojimo ir griežtos kontrolės, darbuotojai turėtų stengtis išvelgti pačios moters pastangas bei vidinę stiprybę. Kad šis lūžis taptų realybe, įstaigų vadovai turėtų reguliariai rengti mokymus apie iš kartos į kartą perduodamas traumas ir gyvenimo institucijoje pasekmes. Tokios žinios padėtų patiems specialistams dirbti su didesne atjauta ir išsivaduoti iš išankstinių nuostatų.

Pačioms globos įstaigoms – vaikų namams, bendruomeniniams namams ir globėjams – siūloma daug anksčiau pradėti rūpintis ugdytinių emociniu raštingumu. Psichologinė pagalba neturėtų būti teikiama tik tada, kai įvyksta krizė. Vaikus reikia nuosekliai mokyti suprasti savo emocijas, brėžti asmenines ribas ir taikiai spręsti konfliktus. Kadangi globos įstaigose augantys vaikai nemato, kaip kasdienybėje funkcionuoja įprasta šeima, labai naudinga būtų juos aktyviau įtraukti į savanorystės ar svečiavimosi šeimose programas. Ten jie galėtų pamatyti realų, neidealizuotą tėvų ir vaikų bendravimą, kuris ateityje pasitarnautų kaip orientyras kuriant savo pačių šeimą.

Dar vienas svarbus žingsnis – nevyriausybinėms organizacijoms ir vietos bendruomenėms derėtų atkreipti dėmesį į neformalios atramos svarbą. Palikusios globos sistemą, šios moterys dažniausiai jaučiasi be galo vienišos ir neturi į ką atsiremti. Dėl šios priežasties būtų itin prasminga burti savitarpio pagalbos grupes. Jose panašaus likimo mamos galėtų atvirai dalytis savo išgyvenimais, visiškai nebijodamos smerkiančių žvilgsnių. Be to, šiuo metu akivaizdžiai stinga savanoriškos mentorystės iniciatyvų – pavyzdžiui, vadinamųjų „vyresniosios sesers“ programų. Tokie ryšiai leistų jaunai mamai atrasti patikimą žmogų, kuriam ištikus bėdai galėtų tiesiog paskambinti. Galimybė be įtampos pasitarti dėl paprasčiausių buitės ar vaiko auginimo rūpesčių padėtų natūraliai užpildyti tą atramos tuštumą, kurią paliko biologinės šeimos nebuvimas.

LITERATŪRA

1. Ahmed, S. K. (2025). Sample size for saturation in qualitative research: Debates, definitions, and strategies. *Journal of Medicine, Surgery, and Public Health*, 5, 100171. <https://doi.org/10.1016/j.glmedi.2024.100171>
2. Ahuja, V. K., & Baishya, K. (Eds.). (2024). Research and publication ethics. National Law University and Judicial Academy, Assam. <https://nluassam.ac.in/docs/pub/Research%20and%20Publication%20Ethics.pdf>
3. Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46(4), 333.
4. Aparicio, E. M., Gioia, D., & Pecukonis, E. V. (2016). “I can get through this and I will get through this”: The unfolding journey of teenage motherhood in and beyond foster care. *Qualitative Social Work*, 17(1), 96–114. <https://doi.org/10.1177/1473325016656047>
5. Bleich, S., Berger, S. E., & Widera, E. (2024). Former foster youth and attachment styles. *American Journal of Biomedical Science & Research*, 23(1), 27–36. <https://doi.org/10.34297/AJBSR.2024.23.003036>
6. Černova, Z. V. (2016). Social'naja adaptacija vypusknikov detskih domov. Gendernyj aspekt (po ocenkam ekspertov) [Social adaptation of orphanage leavers: Gender aspect (In the estimation of experts)]. *Zhenshhina v rossijskom obshhestve*, (4), 85–100. <https://doi.org/10.21064/WinRS.2016.4.7>
7. Daly, M. (2018). Policies on family support and parenting support in a global perspective. *Handbook of Family Policy*, 351.
8. Dautartas, Š. (2018). Pilnametystės sulaukusių ir vaikų globos namus palikusių jaunuolių subjektyviosios gyvenimo patirtys. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
9. Dunkerley, S. (2017). Mothers matter: A feminist perspective on child welfare-involved women. *Journal of Family Social Work*, 20(3), 251–265. <https://doi.org/10.1080/10522158.2017.1322163>
10. Featherstone, B., Gupta, A., Morris, K., & White, S. (2018). Protecting children: A social model. *Children Australia*, 44(1), 49–51. <https://doi.org/10.1017/cha.2018.49>
11. Fineman, M. A. (2014). The neutered mother, the sexual family and other twentieth century tragedies. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315021744>
12. Fraley, R. C., & Roisman, G. I. (2019). The development of adult attachment styles: Four lessons. *Current Opinion in Psychology*, 25, 26–30. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.02.008>
13. Gapšytė, R., & Snieškienė, D. (2011). Socialinio darbuotojo etinė kompetencija ir jos vystymo praktikoje galimybės. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 7(1), 113–130.
14. Gill, A., Page, S. M., & Hairston, M. (2023). Communities of support for care-experienced mothers. *The British Journal of Social Work*, 53(3), 1775–1783. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad032>
15. Glenn, E. N., Chang, G., & Forcey, L. R. (Eds.). (1994). *Mothering: Ideology, experience, and agency* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315538891>
16. Haight, W., Cho, M., Soffer-Elnekave, R., Nashandi, N. J. C., & Suleiman, J. (2022). Moral injury experienced by emerging adults with child welfare histories in developmental and sociocultural contexts: “I knew the system was broken.” *Children and Youth Services Review*, 139, 106537. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106537>
17. He, L., Mai, Z., Guan, X., Cai, P., Li, X., Feng, J., & Hung, S. (2025). The moderating role of social capital between parenting stress and mental health and well-being among working mothers in China. *Healthcare*, 13(2), 117. <https://doi.org/10.3390/healthcare13020117>
18. Jackson, S., & Cameron, C. (2012). Leaving care: Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, 34(6), 1107–1114. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.01.041>
19. Kliewer-Neumann, J. D., Zimmermann, J., Bovenschen, I., Gabler, S., Lang, K., Spangler, G., & Nowacki, K. (2023). Attachment disorder symptoms in foster children: Development and

- associations with attachment security. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17(1). <https://doi.org/10.1186/s13034-023-00636-5>
20. Krumer-Nevo, M. (2020). *Radical hope: Poverty-aware practice for social work*. Policy Press.
 21. Lewis, E. M., Murugan, V., Williams, K. A., Barth, R. P., & Lee, B. R. (2022). Relationships matter: Exploring the implementation of the Quality Parenting Initiative and the foster parent experience. *Child & Family Social Work*, 27(4), 593–603. <https://doi.org/10.1111/cfs.12908>
 22. Lim, W. M. (2024). What is qualitative research? An overview and guidelines. *Australasian Marketing Journal*, 33(2), 199–229. <https://doi.org/10.1177/14413582241264619>
 23. McAdams, D. P. (2013). *The psychological construction of narrative identity*. American Psychological Association.
 24. McPherson, L., Vosz, M., Gatwiri, K., Parmenter, N., Macnamara, N., Mitchell, J., & Tucci, J. (2020). What does research tell us about young people's participation in decision making in residential care? A systematic scoping review. *Children and Youth Services Review*, 122, 105899. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105899>
 25. Morozovienė, D. (2025). Palydimoji globa: pagalba link savarankiško gyvenimo jaunuoliams, paliekantiems globos sistemą. Magistro baigiamasis darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
 26. Morris, K., Mason, W., Bywaters, P., Featherstone, B., Daniel, B., Brady, G., Bunting, L., Hooper, J., Mirza, N., Scourfield, J., & Webb, C. (2018). Social work, poverty, and child welfare interventions. *Child & Family Social Work*, 23(3), 364–372. <https://doi.org/10.1111/cfs.12423>
 27. Motiečienė, R., & Naujanienė, R. (2011). Socialinių paslaugų sistemos dalyvių, socialinių darbuotojų ir klientų, patirties kritinė refleksija. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 7(1), 9–29.
 28. Naz, N., Gulab, F., & Aslam, M. (2022). Development of qualitative semi-structured interview guide for case study research. *Competitive Social Sciences Research Journal (CSSRJ)*, 3(2), 42–52. <https://cssrjournal.com/index.php/cssrjournal/article/view/170/72>
 29. Ohene, S. K., & Garcia, A. (2019). Narratives of women's retrospective experiences of teen pregnancy, motherhood, and school engagement while placed in foster care. *Children and Youth Services Review*, 108, 104563. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104563>
 30. O'Reilly, A. (2006). *Rocking the cradle: Thoughts on feminism, motherhood and the possibility of empowered mothering*. Demeter Press.
 31. Parton, N. (Ed.). (2020). *Critical debates and developments in child protection*. MDPI.
 32. Paz, L., & Petrucci-Rosa, M. I. (2023). Motherhood: Conflicts between the biological and the social dimensions - what does the Brazilian academic production tell? *Ensaio*, 25. <https://doi.org/10.1590/1983-21172022240163>
 33. Petronienė, V. (2024). Globojamų jaunuolių palydėjimas į savarankišką gyvenimą. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas.
 34. Ponce, A. (2024). Invested mothering: An intersectional analysis of mothers' feminized breadwinning strategies under state-mandated child support arrangements. *Journal of Family and Economic Issues*, 45, 354–368. <https://doi.org/10.1007/s10834-023-09931-x>
 35. Prévost-Lemire, M., Paquette, G., & Tougas, A.-M. (2026). Complex trauma evolution and the influence of motherhood: A qualitative exploration among young mothers formerly in residential care using ideal-type analysis. *Child & Adolescent Social Work Journal*. <https://doi.org/10.1007/s10560-026-01079-5>
 36. Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage Publications.
 37. Schofield, G., Larsson, B., & Ward, E. (2016). Risk, resilience and identity construction in the life narratives of young people leaving residential care. *Child & Family Social Work*, 22(2), 782–791. <https://doi.org/10.1111/cfs.12295>
 38. Sebba, J., & Luke, N. (2019). The educational progress and outcomes of children in care: Editorial. *Oxford Review of Education*, 45(4), 435–442. <https://doi.org/10.1080/03054985.2019.1622281>

39. Shava, G. N., Hleza, S., Tlou, F., Shonhiwa, S., & Mathonsi, E. (2021). Qualitative content analysis, utility, usability and processes in educational research. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 5(7), 553–558. https://www.researchgate.net/publication/355186712_Qualitative_content_analysis.
40. Šimkevičiūtė, L. (įrašykite metus, pvz., 2022). Jaunuolių, išėjusių iš bendruomeninių vaikų globos namų, patirtys gyvenant savarankiškai. *Klaipėdos valstybinė kolegija*.
41. Usher, R., Parsons, L., O'Donnell, M., Walter, B., Thain, E., & Chung, D. (2025). “It’s not a normal upbringing”: Insights from young mothers with care experience to improve parenting support and prevent intergenerational out-of-home care. *Children and Youth Services Review*, 179, 108593. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108593>
42. Wright, A. L., Jack, S. M., Ballantyne, M., Gabel, C., Bomberly, R., & Wahoush, O. (2019). How Indigenous mothers experience selecting and using early childhood development services to care for their infants. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 14(1), 1601486.
43. Yin, S. (2024). Exploring leaving-care and post-care experiences: What have helped care leavers in China? *Children and Youth Services Review*, 108024. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.108024>
44. Zhukova, M. A. (2020). Mothers with a history of child welfare involvement: A brief literature review of cross generational impact of maternal trauma. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2020(169), 117–130. <https://doi.org/10.1002/cad.20328>

SANTRAUKA

Šio magistro darbo tikslas – atskleisti, kaip globos sistemoje (institucijoje ar pas globėjus) užaugusių moterų vaikystės patirtys formuoja jų motinystės suvokimą, kylančius iššūkius ir asmeninio atsparumo mechanizmus. Tyrimo problema orientuota į tai, kaip augimas ne biologinėje šeimoje veikia moters savivoką bei motinystės praktiką ir su kokiais psichologiniais bei instituciniais iššūkiais susiduria šios mamos, kurdamos asmeninį atsparumą dažnai stigmatizuojančioje aplinkoje.

Magistro darbą sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai (teorinė, metodologinė ir empirinė dalys), išvados bei rekomendacijos. Teorinėje dalyje analizuojamas idealizuotas motinystės modelis, remiantis JAV feministine (E. N. Glenn, A. O'Reilly) bei specifiška Lietuvos (sovietinio ir posovietinio paveldo) perspektyva. Taip pat analizuojama iš anksto nuteisiančios valstybės socialinės politikos kritika bei „neutralizuotos motinos“ fenomenas.

Empiriniam tyrimui atlikti pasitelktas kokybinis tyrimo metodas. Duomenys rinkti 2026 m. balandžio mėnesį taikant pusiau struktūruoto (giluminio) naratyvinio interviu metodą. Tikslinės (kriterinės) atrankos būdu tyrime dalyvavo 7 moterys, turinčios augimo vaikų namuose arba globėjų šeimose patirtį ir šiuo metu auginančios vieną ar daugiau vaikų. Surinkti duomenys analizuoti taikant kokybinę turinio analizę, išskiriant prasminius vienetų ir grupuojant juos į kategorijas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad motinystė po gyvenimo globos sistemoje pasižymi unikalia priešprieša tarp nevalingo praeities traumų atkartojimo ir didžiulės asmeninės stiprybės. Ekonominėje plotmėje šios moterys susiduria su didele skurdo rizika, nes į savarankišką gyvenimą žengia neturėdamos jokių finansinio raštingumo pagrindų ar materialinio užnugario. Vertinant institucijų veiklą, išryškėja akivaizdžiai ydinga praktika: vaiko teisių apsaugos ir socialinių paslaugų sistema dažniausiai remiasi ne pagalbos, o baudžiamuoju bei griežtos biurokratinės kontrolės principu. Dėl nerealių visuomenės lūkesčių ir tiesioginio institucijų kišimosi susiformuoja sudėtingas ir įtemptas moters, vaiko bei valstybės santykis. Buvusios globotinės nuolat susiduria su išankstiniu visuomenės pasmerkimu (vadinamąja „nematoma našta“). Būtent tai atbaido jas nuo bet kokio noro prašyti specialistų pagalbos, net ir susidūrus su visiškai natūraliomis motinystės krizėmis.

Nepaisant visų sisteminių kliūčių, tyrimas atskleidžia išskirtinę šių moterų dvasinę tvirtybę. Motinystė joms virsta galingu savitėvystės (angl. *re-parenting*) procesu. Sąmoningai nutraukdamos iš kartos į kartą perduodamų traumų grandinę, jos kuria atvirą, atjautą ir besąlygišku pasitikėjimu pagrįstą ryšį su savo vaikais. Darbo išvadose pabrėžiama, kad norint užtikrinti sklandų šių šeimų įsiliejimą į visuomenę, būtinas esminis valstybės politikos lūžis. Privaloma pereiti prie žmogišku ryšiu paremto

socialinio darbo, užtikrinti nesmerkiančią psichologinę pagalbą ir kurti patikimus lygiavertės mentorystės tinklus.

Reikšminiai žodžiai: *motinystė, institucinė globa, atsparumas, savitėvystė, socialinė politika.*

SUMMARY

The aim of this Master's thesis is to reveal how the childhood experiences of women who grew up in the care system (in institutional care or with foster parents) shape their perception of motherhood, emerging challenges, and personal resilience mechanisms. The research problem focuses on how growing up without a biological family affects a woman's self-concept and motherhood practices, and what psychological and institutional challenges these mothers face while building personal resilience in a frequently stigmatizing environment.

The Master's thesis consists of an introduction, three main sections (theoretical, methodological, and empirical parts), conclusions, and recommendations. The theoretical part deconstructs the idealized model of motherhood, drawing on US feminist perspectives (E. N. Glenn, A. O'Reilly) and the specific historical context of Lithuania (Soviet and post-Soviet heritage). It also analyses the critique of preemptively judgmental social policies and the phenomenon of the "neutered mother".

A qualitative research method was chosen for the empirical study. Data were collected in April 2026 using the method of semi-structured (in-depth) narrative interviews. Using purposive (criterion) sampling, 7 women with backgrounds in children's homes or foster care, who are currently raising one or more children, participated in the study. The collected empirical data were analysed using qualitative content analysis, identifying meaningful units and grouping them into categories.

The findings reveal that motherhood for women with care experience is characterized by a unique tension between the involuntary repetition of past trauma and profound personal resilience. Economically, these women face a heightened risk of poverty, as they transition to independent living without fundamental financial literacy or a material safety net. Institutionally, the research highlights fundamentally flawed practices: child protection and social services predominantly rely on punitive bureaucratic control rather than genuine empowerment. Driven by unrealistic societal expectations and direct institutional interference, a fraught triad emerges between the mother, the child, and the state. Care leavers are constantly burdened with preconceived social stigma (the so-called "invisible burden"), which fosters a deep-seated distrust that deters them from seeking professional support even during typical parenting crises.

Despite facing formidable systemic and internal barriers, the study reveals the extraordinary psychological resilience of these women. For them, motherhood serves as a powerful catalyst for identity transformation and the profound process of re-parenting. By consciously breaking the cycle of intergenerational trauma, they build open relationships based on empathy and unconditional trust with their children. The thesis concludes that to ensure the sustainable integration of these families, a paradigm

shift in state policy is necessary—transitioning to relationship-based social work, destigmatized psychological support, and the establishment of peer-to-peer mentoring networks.

Keywords: *motherhood, institutional care, resilience, re-parenting, social policy.*

PRIEDAI

1 priedas

Struktūruoto interviu klausimynas

I dalis. Vaikystės patirtys globos aplinkoje

1. Kur augote – globos namuose ar pas globėjus?
2. Kiek metų gyvenote globos sistemoje?
3. Kaip apibūdintumėte savo santykius su globėjais ar globos įstaigos darbuotojais?
4. Kaip tuo laikotarpiu jautėtės emociškai?
5. Ar vaikystėje jautėtės saugi?
6. Kaip manote, kaip augimas globos aplinkoje paveikė Jūsų savivoką ir savivertę?

II dalis. Perėjimas į savarankišką gyvenimą

7. Kaip vyko Jūsų perėjimas iš globos sistemos į savarankišką gyvenimą?
8. Su kokiais pagrindiniais sunkumais susidūrėte pradėdama gyventi savarankiškai?
9. Ar jautėtės pasirengusi suaugusiojo gyvenimui?
10. Ar tuo laikotarpiu turėjote palaikymą? Jei taip – kokį?

III dalis. Motinystės patirtis

11. Kaip apibūdintumėte savo motinystės patirtį?
12. Ką Jums reiškia būti mama?
13. Ar manote, kad Jūsų vaikystės patirtys turėjo įtakos Jūsų požiūriui į motinystę? Jei taip – kokią?
14. Ar sąmoningai siekiate kurti kitokią šeimą nei ta, kurioje augote? Paaškindite.
15. Su kokiais iššūkiais susiduriate būdama mama?
16. Kokias stiprybes, Jūsų manymu, atsinešėte iš savo gyvenimo patirčių į motinystę?

IV dalis. Refleksija

17. Kaip vertinate savo santykį su vaiku (ar vaikais)?
18. Ar jaučiate, kad Jūsų patirtis globos sistemoje šiandien vis dar daro įtaką Jūsų motinystei?
19. Ko, Jūsų manymu, labiausiai reikėtų mamoms, augusioms globos aplinkoje?
20. Ar yra dar kas nors svarbaus, ką norėtumėte pridėti apie savo patirtį?